

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль район Советы

КАРАР № № XIII-3

Балык Бистәсе штп.

2016 елның 16 ноябре

2016-2021 елларга һәм 2030 елга кадәр
план чорына Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль районының
Социаль-икътисадый үсеш стратегиясен
раслау турында

«Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль законга, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 35 маддәсенә ярашлы рәвештә, «2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясен раслау турында» 2015 елның 17 июнендәге 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законын исәпкә алып, Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы Уставының 30 маддәсе нигезендә, гавами тыңлаулар нәтижәләрен карап Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль район Советы **КАРАР БИРӘ:**

1. 2016-2021 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының Социаль-икътисадый үсеш стратегиясен кушымта нигезендә расларга.

2. Әлеге карарны Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының <http://ribnaya-sloboda.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге рәсми сайтында һәм <http://pravo.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге “Татарстан Республикасының хокукый мәгълүмат рәсми порталы”нда урнаштырырга.

3. Карарның үтәлешенә контрольлек итүне Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль район Советының бюджет, финанслар, икътисад, жирле салымнар һәм эшқуарлык буенча даими комиссиясенә йөкләргә.

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль
район Советы рәисе

И.Г. Вәлиев

Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль
Район Советының
2016 елның 16 ноябрдәге
XIII-3 номерлы карарына
кушымта

**2016-2021 елларга һәм 2030 елга кадәрге план чорына
Татарстан Республикасы
Балык Бистәсе муниципаль районының
Социаль-иқътисадый үсеш
СТРАТЕГИЯСЕ**

Балык Бистәсе штп.

2016 ел

Эчтәлек

Балык Бистәсе муниципаль районының 2016-2021 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Социаль-икътисадый үсеш стратегиясе паспорты	3
1. Гомуми нигезләмәләр	4
2. ББМР стратегиясенә максатлары һәм бурычлары.....	5
3. ББМРның социаль-икътисадый хәленә сыйфатлама.....	6
3.1.Икътисадый-географик урынның төп мәгълүматлары һәм үзенчәлекләре	6
3.2. ББМРның төп социаль икътисадый күрсәткечләре	9
4.ББМРның көндәшлеккә өстенлекләре.	17
4.1. Транспорт-логистика инфраструктурасы	17
4.2. Агросәнәгать комплексын үстерү	17
4.3.Файдалы казымаларның булуы.....	18
4.4.Кече һәм урта шкуарлыкның тотрыклы үсеше	18
4.5. Энергетика.....	18
4.6. Торак төзелешенә югары темплары, шул исәптән индивидуаль торак төзелешенә	19
5. Балык Бистәсе муниципаль районы үсешенә төп юнәлешләре. Проблемалар һәм хәл итү юллары	19
6. Икътисадны үстерү	20
6.1. Агросәнәгать комплексын үстерү	20
6.2. Сәнәгатьне үстерү	28
6.3. Туризм үсеше	30
7. Социаль өлкәне үстерү	33
7.1. Сәламәтлек саклау	33
7.2. Мәгариф.....	38
7.3.Мәдәният	44
7.4. Спорт.....	53
7.5. Халыкның мәшгульеге һәм социаль ярдәм	68
8. Территорияне үстерү	78
8.1. Торак төзелеш һәм территорияне төзекләндерү	78
8.2. Торак-коммуналь хужалык	86
8.3. Юлларны карап тоту	94
9. ББМР Стратегиясен гамәлгә ашыру механизмнары	95
10. ББМР Стратегиясен гамәлгә ашыру чараларының жыелма исемлеге	96
11.ББМР Стратегиясен тормышка ашыруның социаль-икътисадый нәтижелелеген бәяләү..	

**Балык Бистәсе муниципаль районының 2016-2021 елларга һәм 2030 елга
кадәрге план чорына Социаль-икътисадый үсеш стратегиясе паспорты**

Стратегияне жаваплы башкаручы	Балык Бистәсе муниципаль районы Башкарма комитеты
Стратегияне бергәлектә башкаручылар	Балык Бистәсе муниципаль районы жирлекләренең жирле үзидарә органнары
Стратегиянең максатлары	Район икътисадын үстерү нигезендә Балык Бистәсе муниципаль районы халкының тормыш сыйфатын күтәрү
Стратегиянең бурычлары	<ol style="list-style-type: none"> 1) инвестицияләр жәлеп итү; 2) Балык Бистәсе муниципаль районының финанс- икътисадый үз-үзен тәэмин итү (житешлелек) дәрәжәсен арттыру 3) туризмны үстерү; 4) өстәмә эш урыннары булдыру; 5) гомер озынлығын арттыру; 6) торак пунктларын төзекләндерү дәрәжәсен арттыру;
Стратегияне тормышка ашыруның төп нәтижәләре һәм сроклары	<p>Стратегияне гамәлгә ашыруның төп нәтижәләре түбәндәгеләр булачак:</p> <ul style="list-style-type: none"> - халыкның тормыш сыйфатын яхшырту; - 2030 елга: <ul style="list-style-type: none"> • ВТПны 87% ка арттыру; • яңа житештерү куәтләрен ачу хисабына бюджет тәэмин ителеше; • гомер озынлығын 75 яшькә кадәр житкерү; • яңа 250 эш урыны булдыру; • уртача айлык хезмәт хакын 32284 сумга (71%) кадәр арттыру -2021 елга:

	<ul style="list-style-type: none"> • ВТПны 34 %ка арттыру; • инвестицияләрне 89 %ка арттыру; • өстәмә 154 эш урыны булдыру, шул исәптән туризм тармагында; • бистә (торак пунктлар) эчендәге юлларны норматив хәлгә китерү, халыкны сыйфатлы эчәргә яраклы су белән тәмин итү; <p>Стратегия 2016-2021 елларга һәм Балык Бистәсе муниципаль районының 2030 елга кадәр үсеш перспективасы белән эшләнде</p>
Стратегияне финанслау	<p>РФ бюджеты: ... мең сум.</p> <p>ТР бюджеты ... мең сум.</p> <p>Жирле бюджет: ... мең сум.</p> <p>Бюджеттан тыш чыганаclar: ... мең сум.</p>

1. Гомуми нигезләмәләр

2016-2021 елларга һәм 2030 елга кадәрге чорга Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының социаль-иқтисадый үсеш стратегиясе (алга таба – Балык Бистәсе МР стратегиясе) «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль законның, «Татарстан Республикасында стратегик планлаштыру турында» 2015 елның 16 мартындагы 12-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының һәм «2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-иқтисадый үстерү стратегиясен раслау турында» 2015 елның 15 мартындагы 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының төп нигезләмәләре нигезендә әзерләнде (алга таба – Стратегия 2030).

Балык Бистәсе муниципаль районы стратегиясен гамәлгә ашыруның төп максаты - район иқтисады үсеше нигезендә Балык Бистәсе муниципаль районы халкының тормыш сыйфатын яхшырту (алга таба – ББМР)

ББМР Стратегиясен гамәлгә ашыру чоры югарыда телгә алынган законнар белән бәйле.

ББМР Стратегиясен эшлэгәндә һәм гамәлгә ашырганда Стратегия 2030-3, 6 һәм 15 ел билгеләгән диапазонларда өч еллык шуыша торган (тотрыксыз) планлаштыру методын куллану планлаштырыла. Шуңа бәйле рәвештә ББМР Стратегиясенәң төп чаралары беренче өч елга - 2016-2018 елларга тупланган.

Ел саен чаралар планын үтәү нәтижәләре буенча һәм ББМР үсешенең тышкы һәм эчке факторларыннан чыгып, чираттагы өч еллык план чорына чаралар детальләштерелә (2017-2019 еллар, 2018-2020 еллар, 2019-2021 еллар). ББМР Стратегиясенәң төп этабы тәмамлангач, 2021 елда кирәк вакытта аңа тиешле үзгәрешләр кертеләчәк, шулай ук, өч еллык шуыша торган (тотрыксыз) планлаштыру кулланып, чираттагы алты еллык чорга чаралар планы эшләнәчәк.

ББМРның социаль-иқтисадый үсеш мәсьәләләрен хәл итү үсешкә комачаулый торган проблемалар исемлегенә һәм сәбәп-тикшерү элементләренә нигезләнә.

Татарстан Республикасы Президенты Р.Н. Миңнеханов һәм Татарстан Республикасы Премьер-министры И.Ш. Халиков һәм Муниципаль берәмлекләр Советы Президиумы рәисе М.З. Шакиров тарафыннан расланган Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органнарының һәм Татарстан Республикасы жирле үзидарә органнарының 2016 елның 3 мартындагы 01-2264 номерлы съезды йомгаклары буенча ББМР авыл жирлекләре Россия Федерациясе Дәүләт хакимияте башкарма органнарының һәм Татарстан Республикасы жирле үзидарә органнарының уртак чаралары планы нигезендә ББМР Стратегиясе кысаларында социаль-иқтисадый үсешнең үз планнарын эшлиләр. Аларның үтәләшен мониторинглауны ББМР Башкарма комитеты тәэмин итә (алга таба – ББМР БК)

2. ББМР Стратегиясенәң максатлары һәм бурычлары

ББМР стратегиясен гамәлгә ашыруның максаты - район иқтисадын үстерү нигезендә Балык Бистәсе районы (алга таба - ББМР) халкының тормыш сыйфатын яхшырту.

Тәгъбирлэнгән максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар хәл ителергә тиеш:

- инвестицияләр жәлеп итү;
- ББМРның финанс-икътисадый тәэмин ителеше дәрәжәсен күтәрү;
- туризмны үстерү;
- өстәмә эш урыннары булдыру;
- гомер озынлыгын арттыру;
- торак пунктларын төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү.

3. ББМР социаль-икътисадый торышка (хәлгә) сыйфатлама

3.1. Икътисадый-географик урынның төп мәгълүматлары һәм үзенчәлекләре.

ББМР ның үзәге – Балык Бистәсе ш.т.п. – Татарстан Республикасы башкаласына яқын урнашкан район үзәкләренең берсе - Казан шәһәренә, бүгенге көндә Россия һәм чит ил инвесторларын жәлеп итү өчен кирәкле барлык шартларга да ия.

Икътисадый сәясәт өлкәсендә жириле үзидарә органнарының төп бурычы - икътисадны ныгыту һәм алга таба үстерү, предприятиеләрнең тотрыклы эшләве өчен уңайлы мохит булдыру, район халкының тормыш дәрәжәсен яхшырту.

Районның социаль-икътисади үсеше өчен иң мөһим моментларның берсе булып тора:

- районның Кама елгасы ярында урнашуы, Балык Бистәсе район үзәгендә 9 метрга кадәр утырышлы авыр йөкле суднолар кабул итә ала торган причал бар;
- «Казан» халыкара аэропортына яқынлык (80 км.);
- район территориясе буенча федераль әһәмияттәге Казан – Яр Чаллы һәм Казан-Оренбург трассалары уза.

Балык Бистәсе муниципаль районы 1927 елда оешкан, Татарстан Республикасының үзәк өлешендә Кама елгасының уң ярында урнашкан. Район көнбатыштан Лаеш, төньяк-көнбатыштан Питрәч һәм Теләче районнары, төньяктан Саба, көнчыгыштан Мамадыш районнары белән чиктәш. Район

территориясендә Кама елгасы, ана коя торган Бәтке, Суша, Әшнәк һәм Шумбут инешләре ага.

Район территориясе 2041,4 кв. км били, шул исәптән авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләр мәйданы – 11465 кв.км. Район территориясендә 1 шәһәр һәм 26 авыл жирлеге урнашкан. Районда барлығы 77 торак пункт урнашкан.

Таблица №1. ББМРның авыл жирлекләре

№	Жирлекнең аталышы (исеме)	Административ үзәк	Торак пунктлар саны	Халык саны (кеше)
1	Балык Бистәсе шәһәр жирлеге	Балык Бистәсе ш.т.п.	1	7799
2	Анатыш авыл жирлеге	Анатыш авылы	2	730
3	Балыклы Чүкәй авыл жирлеге	Балыклы Чүкәй авылы	3	707
4	Биектау авыл жирлеге	Биектау авылы	5	1174
5	Олы Елга авыл жирлеге	Олы Елга авылы	4	1040
6	Бәтке авыл жирлеге	Бәтке авылы	4	440
7	Олы Кульга авыл жирлеге	Олы Кульга авылы	4	512
8	Зур Мәшләк авыл жирлеге	Зур Мәшләк авылы	3	670
9	Олы Әшнәк авыл жирлеге	Олы Әшнәк авылы	2	516
10	Олы Солтан авыл жирлеге	Олы Солтан авылы	3	288
11	Казак Чаллысы авыл жирлеге	Казак Чаллысы авылы	6	541
12	Корноухово авыл жирлеге	Корноухово авылы	4	635
13	Күгәрчен авыл жирлеге	Күгәрчен авылы	2	1084
14	Күки авыл жирлеге	Күки авылы	1	551
15	Котлы Бөкәш авыл жирлеге	Котлы Бөкәш авылы	4	2019
16	Масловка авыл жирлеге	Масловка авылы	1	630
17	Түбән Тегермәнлек авыл жирлеге	Югары Тегермәнлек авылы	2	1115
18	Яңа Арыш авыл жирлеге	Яңа Арыш авылы	1	727
19	Полянка авыл жирлеге	Полянка авылы	1	789
20	Рус Әшнәге авыл жирлеге	Рус Әшнәге авылы	1	390
21	Троицкий Урай авыл жирлеге	Троицкий Урай авылы	2	543
22	Уракчы авыл жирлеге	Уракчы авылы	4	509
23	Шумково авыл жирлеге	Шумково авылы	4	459

№	Жирлекнең аталышы (исеме)	Административ үзек	Торак пунктлар саны	Халык саны (кеше)
24	Шомарбаш авыл жирлеге	Шомарбаш авылы	4	491
25	Шумбут авыл жирлеге	Шумбут авылы	4	534
26	Югары Ырга авыл жирлеге	Югары Ырга авылы	2	326
27	Балтач авыл жирлеге	Балтач авылы	2	877

2016 ел башына район халкының гомуми саны 26096 кешене тәшкит итте, шуларның 55%ы хезмәткә яраклы яшьтә, 29%ы эшкә яраклы яшьтән өлкәнрәк һәм балалар – 16%. Милли состав: 79% - татар, 20% - рус һәм 1% - башка милләт вәкилләре.

Таблица № 2. ББМР халкының сан динамикасы

Халык саны (кеше)					
2005	2006	2007	2008	2009	2010
28600	28400	28400	28300	28120	28100
2011	2012	2013	2014	2015	2016
27964	27315	26910	26560	26233	
					факт
					26096
					фараз
					26150

3.2. ББМРның төп социаль-икътисады күрсәткечләре

Район икътисады авыл хужалыгы, төзелеш тармагы предприятиеләре һәм кече бизнес субъектлары белән тәкъдим ителгән. 2015 елда икътисады эшчәнлекнең барлык төрләре буенча тулай территорияль продукт 114%ка арткан һәм 4 млрд. 746 млн. сум тәшкит иткән (2014 елда - 4 млрд. 159 млн. сум). 2015 елда жан башына исәпләгәндә үзбездә житештерелгән товарлар, башкарылган

эшләр һәм хезмәтләр күрсәтү күләме 13104 сум яки узган елга карата 210% тәшкил итте. (Гомуми күләме 1 млрд. 968 млн. сум, үсеш 32%). Күләмнең 59 % авыл хужалыгына туры килә.

Авыл хужалыгының тулай продукциясе күләме 3 миллиард 186 миллион сум тәшкил иткән, узган елга караганда 3 процентка күбрәк. Авыл хужалыгы продукциясенен күләме 36% ка арткан һәм 1 миллиард 138 миллион сум тәшкил иткән. Продукцияне сатудан кергән табыш 1 гектар сөрүлеккә 13,5 мең сум тәшкил иткән. ТР АПК кереме күләмендә чагыштырма авырлыкның уңай динамикасы күзәтелә. Әгәр 2008 елда ул 0,87% булса, 2015 елда 2,07%. 2016 елга фараз - чагыштырма күләмен республиканың 2,6 %на житкерү.

2015 елда рентабельлек 27,6% тәшкил итте, ә 2012 елда - 12,7%. Ашлык культуралары 42,1 мең гектар мәйданда үстерелде. 107,8 мең тонна ашлык жыелды, уртача уңыш гектардан 23,9 центнер тәшкил итә.

Узган елга карата 103% азык базасы эзерләнгән, бу 1 шартлы баш терлеккә 28,1 центнер азык берәмлеге тәшкил итә.

2014 һәм 2015 еллар рейтингы нәтижеләре буенча район 14 нче урында тора.

Авыл хужалыгының иң мөһим тармакларының берсе-терлекчелек.

2015 елда гомуми баш саны 129 башка арткан. Районның авыл хужалыгы берләшмәләрендә 12681 баш мөгезле эре терлек, шул исәптән 4196 сыер асрала, шуларның 3108е - сөтчелекнеке.

14359 тонна сөт савылган, ягъни 2014 елга карата 104%, 18% ка артып 2355 тонна ит житештерелгән. Бер сырдан уртача савым 4620 кг тәшкил итте, 7% ка артты.

Районның шәхси ярдәмче хужалыклары авыл хужалыгы продукциясен житештерүгә зур өлеш кертә, аларда бүген 6884 баш мөгезле эре терлек, шул исәптән 2827 сыер бар. Узган ел белән чагыштырганда мөгезле эре терлекнең баш саны шул ук дәрәжәдә сакланган.

Хисап чорында алар тарафыннан 9073 тонна сөт һәм 936 тонна ит житештерелгән һәм сатылган.

Гаилә фермаларының актив үсеше һәм жәлеп итүчәнлеге күбесенчә дәүләт ярдәменә бәйле. 2015 елда хужалык итүнең кече формаларын үстерүгә 4 граждан 6 миллион сумлык грантлар алды.

2015 елда авыл хужалыгы предприятиеләренә төрле субсидияләр рәвешендә 248,3 миллион сумлык дәүләт ярдәме алынган. Шул исәптән шәхси ярдәмче хужалыкларда сөт житештерүгә ярдәм итү өчен 7,7 миллион сум акча.

Авыл хужалыгы производствосында белгечләр белән тәэмин ителеш 94% тәшкил итә. Аграр һәм ветеринария юнәлешендәге югары уку йортларында 60 тан артык студент белем ала, эмма яшь белгечләргә авылга кайтару дәрәжәсе бик түбән.

Соңгы елларда игенчелек тармагында үзгәрешләр булды, бөртекчеләргә эшкәртү технологиясе яңа дәрәжәгә күчте, бөртекчеләргә культураларның яңа төрләре һәм сортлары барлыкка килде. Быел ашыкка кукуруз уңышы 50,7 ц/га тәшкил итте, барлыгы 3089 гектардан 15,7 мең тонна ашык жыелды. Иң яхшы күрсәткечләргә «Логос» ЖЧЖ иреште – уңыш 1500 га майданда 55 ц/га.

Район буенча көнбагыш чөчү майданы - 3217 га, уңыш - 15,9 ц/га. Иң уңышлы нәтижеләргә «Солтан» ЖЧЖ күрсәтте - 755 га майданда 25,0 ц/га уңыш алды, тулаем жыем эшләп бетергәннән соң 1888 тонна тәшкил итте.

Соңгы елларда рапс уңышы артты, 2015 елда ул 14,8 ц/га булды, тулай жыем 7345 тонна тәшкил итте. Киләчәктә бу югары нәтижеләргә культураларның майданы киңәячәк.

Районда фермерлар хәрәкәте уңай якка үзгәрештә яңа сыйфатлар ала, аларның күбесе гаилә терлекчелек фермалары булдырган (38 берәмлек - шулардан 11 сөтчелекнеке, мөгезле эре терлекләр симертү буенча 15е, 7 ат һәм каз фермасы, 2 сарык фермасы һәм икешәр ферма умартачылык буенча). Бүгенге көндә тагын 11 ферма төзелеп килә.

Казак Чаллысы авылында «Агрокам» ЖЧЖнең дунгызчылык комплексы тулы куәтенә эшли, анда дунгызлар саны 7631 башка житкән, бу узган елгы дәрәжәдән 5248 башка күбрәк. 2015 елда 718 тонна дунгыз ите житештерелде.

Актив биоөстәмәле азык куллану нәтижәсендә дунгызларның тәүлеклек уртача артымы 750-800 граммга кадәр житә.

Авыл хужалыгын үстерү белән беррәттән, районның икътисадый нәтижәләгә сәнәгать предприятиеләре эше белән дә бәйле.

«АПК Русский Мрамор» ЯАЖ, «Теплоэнергосервис» МУП һәм «Кама-Плюс» житештерү берләшмәсе кебек сәнәгать предприятиеләренә нәтижәле эше хисабына сәнәгать тармагында житештерелеп озатылган продукция күләменә чагыштырма күләме 17,5% тәшкит итә.

2015 ел нәтижәләре буенча сәнәгать житештерүе индексы 2014 ел дәрәжәсенә карата 142% тәшкит итте. «АПК Русский Мрамор» ЯАЖ ит эшкәртү предприятиесенә житештерү куәтен арттыру белән бәйле унай динамика күзәтелә. Бу предприятиедә озатылган товарлар күләме 2014 ел белән чагыштырганда 2 мәртәбә арткан. Узган елда предприятие 6000 баш мөгезле эре терлек керткән һәм 404,3 миллион сумлык продукция житештергән. 76 эш урыны жәлеп ителгән.

Төп сәнәгать предприятиеләренә нәтижәләгән билгеләп үтәргә кирәк: «Балык Бистәсе Агрохимсервис» ЖЧЖ күләмнәренә артуы-37%, «Кама - Плюс» житештерү берләшмәсе - 23%, «Просто молоко» ИК ЖЧЖ филиалы-16% тәшкит итә.

2015 елда Кызыл Йолдыз урманчылыгы тарафыннан 5,6 миллион сумлык эш башкарылган, 11,3 мең кб/м агач «КастамонуИнтегрейтед Вуд Индастри» заводына (10 миллион сумга якын) чыгарылган.

Район икътисадының үсешә күбесенчә кече һәм урта бизнесның нәтижәләгән күтәрүгә бәйле. Район территориясендә 620 кече эшмәкәрлек субъекты хужалык эшчәнлегән алып бара, шулардан 152 кече предприятие һәм 468 шәхси эшмәкәр, аларда 1,5 меңгә якын граждан хезмәт куя. Узган ел районның берләштерелгән бюджетына кече һәм урта бизнес субъектлары эшчәнлегәннән үз керемнәренә 25,8% ы кергән.

Таблица № 3. 2012-2015 елларда ББМР ның социаль-иқтисады үсеш күрсәткечләре үзгәрү динамикасын бәяләү

Күрсәткечнең аталышы	ЧОРЛАР			
	2013ел	2014ел	2015ел план	2015ел факт
Даими яшәүче халыкның саны (ел башына) кеше	26910	26560	26500	26233
узган елга карата %	98,5	98,7		99,0
Тулай территориаль продукт-барлығы, млн. сум.	3243,8	4158,8	4450,0	4746,1
узган елга карата %	105,4	128,2		114,0
Эре һәм урта предприятиеләр буенча өстәмә кыйммәт күләме барлығы мең сум. (факттагы бәяләрдә)	598377,0	574012,0	596972,0	593826,0
узган елга карата %	128,6	95,9		103,5
Үзебездә житештерелгән товарлар, үз көчләре белән башкарылган эшләр һәм хезмәтләр күләме, млн. сум.	171,1	165,9	181,8	343,7
узган елга карата %	94,2	97,0		207,2
Барлык категориядәге хужалыкларда тулай авыл хужалыгы продукциясе, гамәлдәге бәяләрдә, млн. сум. (авыл хужалыгы формированиеләрендә һәм шәхси ярдәмче хужалыкларны исәпкә алып)	2399,1	3093,2	3135,0	3186,0
узган елга карата %	105,0	129,0		103,0
Ашлык житештерелгән, мең тонна	55,607	104,281	100,0	103,343

Күрсәткечнең аталышы	ЧОРЛАР			
Шикәр чөгөндере житештерелде, мең тонна	-	-	-	-
Сөт житештерелде, барлык төр хужалыктарда (а/х берләшмәләрендә, КФХ һәм ИП)	13469	13851	14260	14359
Бөртеклеләр уңышы, гектардан алынган центнер	18,0	24,3	23,0	23,1
Шикәр чөгөндере уңышы, ц гектардан уртача	-	-	-	-
Бер сырдан, кг (а/х оешмалардан) сөт савылды.	4210	4329	4500	4620
Уртача тәүлеклек артым, грамм: -- мөгезле эре терлекләр	617	693	700	710
- дуңгызлардан	289	669	450	487
Финанслауның барлык чыганактары исәбенә төп капиталга инвестицияләр күләме, млн. сум.	834,7	654,4	810,2	907,9
узган елга карата %ларда	64,3	78,4		139,0
шул исәптән төп капиталга инвестицияләр күләме (бюджет акчаларынан тыш)	790,3	631,8	765,1	873,5
-жан башына исәпләгәндә инвестицияләр күләме (бюджеттан тыш) мең сум.	13,6	23,6	29,2	33,3
Торак йортларның гомуми мәйданын кулланышка кергү, кв.м.	11209	13100	13000	13005
узган елның тиндәшле чорына карата %ларда	101,3	117,0		100,0
Салым һәм салым булмаган	138504,9	168960,3	167585,0	175079,5

Күрсәткечнең аталышы	ЧОРЛАР			
керемнәр, мең сум.				
алдагы елга үсеш темпы, %	107,0	122,0		104
шул исәптән жан башына исәпләгәндә, сум	5150,0	6370,0		6680,0
Аны гамәлгә ашыруның барлык каналларында ваклап сату товар әйләнеше күләме, млн. сум.	1392,7	1498,3	1447,3	1563,5
узган елның тиндәшле чорына карата %ларда	109,4	107,5		104,0
Бер кешегә исәпләгәндә ваклап сату әйләнеше, мең сум.	51,8	56,5		59,6
Халыкка түләүле хезмәтләр күрсәтү күләме - барлыгы, млн. сум.	293,7	298,2	937,3	205,0
Жан башына түләүле хезмәт күрсәтүләрне гамәлгә ашыру күләме, мең сум.	10,9	11,3		7,8
Хезмәт өчен түләү фонды, млн. сум.	875,9	912,9	937,3	949,4
алдагы елга карата , %	115,5	104,2		104
Эшләүчеләрнең уртача исемлектәге саны	4542	4265	4132	4200
алдагы елга карата , %	96,2	93,9		98,5
Уртача айлык хезмәт хакы (предприятиеләрнең тулы даирәсе буенча), сум	16071,0	17838,6	18903,5	18837,7
алдагы елга карата үсеш темпы, %	120,0	111,0		107
Теркәлгән эшсезләр саны (чор ахырына), кеше.	186	111	120	103
Теркәлгән эшсезлек дәрәжәсе чор	1,55	0,93	0,97	0,87

Күрсәткечнең аталышы	ЧОРЛАР			
ахырына, %				

Узган елда күпчелек күрсәткечләр үсешенең уңай динамикасы күзәтелә:

Бу тулай территориаль продуктның 114% үсеш белән 4 миллиард 746 миллион сумга кадәр артуы.

2015 елда үзбездә житештерелгән товарлар, башкарылган эшләр һәм хезмәтләр күләме икътисади эшчәнлекнең чиста төрләре буенча 343 млн.710 мең сум яки узган елга карата 207% тәшкил итте. Капитал салулар күләме узган ел дәрәжәсенә карата 132% тәшкил иткән.

Эшсезлек дәрәжәсенә кимүе теркәлдә.

2015 елда консолидацияләнгән бюджет үтәлеше еллык планга карата 100,4% тәшкил итә. Үз керемнәре 466,2 млн. сум тәшкил иткән, узган ел белән чагыштырганда - 97%.

Салым керемнәренең иң зур өлешен физик затлар керемнә салым тәшкил итә, ул 2014 елга 97,2% ка үтәлгән. 2014 ел дәрәжәсеннән 7% ка артыграк жир салымы керде. 2014 елга салым булмаган керемнәр 35% ка арткан. Муниципаль милек белән идарә итүдән һәм жир ресурслары белән эш итүдән 6,6 миллион сум, яки еллык йөкләмәнең 136% керем керде.

Социаль өлкәгә киткән чыгымнарға килгәндә, аларның күләме республика дәрәжәсендә билгеләнгән нормативлар нигезендә формалаша. Шунны да билгеләп үтәргә кирәк, хужалык итүче субъектлар эшчәнлегеннән жирле бюджетка керемнәренә артуы, шулай ук бюджет оешмаларында бюджет акчаларын экономияләүдән киләсе бюджет елында жирле бюджетның гомуми күләмен арттырмый, чөнки бу очракта законнар нигезендә бюджет трансфертлары күләме кими бара (чыгым вәкаләтләре үзгәрмәгән очракта).

Үсеш бюджеты бик аз, бу күләмнәр хисабына инвестиция эре проектларны гамәлгә ашыру мөмкин түгел. Моңа бәйле рәвештә, һичшиксез, бюджеттан тыш инвестицияләр җәлеп итүне, шулай ук ББМРның республика һәм федераль проектларда катнашуын киңәйтүне таләп итә.

Шулай итеп, ББМРның иң житди проблемаларының берсе - бюджет кытлыгы һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне тиешле дәрәжәдә хәл итү өчен өстәмә салым һәм салым булмаган керемнәр булмау, шулай ук үсеш бюджетын формалаштыру.

Бюджет чыгымнарының нәтижәләлеген күтәрү өчен бюджет дисциплинасын яхшыртырга кирәк. Шулай ук гамәлдән чыккан кредит бурычы, финанслау лимитлары белән тәэмин ителмәгән чыгымнарны барлыкка китерүне төшереп калдырырга.

Финанс дисциплинасын күтәрү максатыннан муниципаль унитар предприятиеләр эшчәнлегенә финанс контролен көчәйтәргә һәм камилләштерергә кирәк.

ББМР территориясендә үз эшчәнлеген алып баручы кайбер предприятиеләр башка муниципаль берәмлекләрдә теркәлгән, бу ББМР бюджетыннан төшөп калучы салым керемнәре турында сөйли.

4. ББМРның көндәшлек өстенлекләре

4.1. Транспорт-логистика инфраструктурасы

ББМР Кама елгасының уң як ярында Татарстан Республикасының үзәк өлешендә урнашкан. Район Лаеш, Питрәч, Теләче, Саба, Мамадыш районнары белән чиктәш. Район үзәге Балык Бистәсе ш.т.п. Татарстан Республикасы башкаласыннан 90 км ераклыкта урнашкан, Яр Чаллы шәһәреннән 180 км, «Казан» халыкара аэропортыннан 80 км ераклыкта.

Район үзәгендә Балык Бистәсе причалы бар, ул утырышы 9 метрга кадәрле зур йөк суднолары кабул итә ала, сезон эчендә аның аша уртача 350 мең тоннага кадәр йөк уза. Пассажирларны утырту-төшерү өчен причал белән төзекләндерелгән яр буге бар.

Район территориясә буенча М-7 «Волга» Мәскәү – Түбән Новгород – Казан – Уфа һәм Р-239 «Казан – Оренбург – Акбулак – Казахстан Республикасы белән чик» федераль әһәмияттәге трассалар уза.

4.2. Алга киткән агросәнәгать комплексы

Районда агросәнәгать комплексы системасы үсеш алган. Соңгы елларда үсемлекчелек өлкәсендә югары маржиналь культуралар (кукуруз, көнбагыш һәм рапс) үстерүгә өстенлек бирелә.

Уңыш: кукуруз-50,7 ц/га, көнбагыш – 15,9 ц/га, рапс – 14,8 ц/га.

Район буенча туфрак бонитеты 5-8 гектобаллы тәшкил итә. Әлеге күрсәткеч туфракка минераль ашламалар кертү, ел саен туфракны эшкәртү һәм чәчү әйләнешен саклау нәтижәсендә ирешелә.

Терлекчелек өлкәсендә сөт житештерү югары үсеш алган. Район көн саен 43 тонна сөт сава, узган ел белән чагыштырганда бу 1 тоннага күбрәк яки 102,4 %. Сөт житештерү үсешендә 2015 елда “Кулон Агро” ЖЧЖнең 500 баш сыерга исәпләнгән сөтчелек комплексы файдалануга тапшырылуы зур роль уйнады, бу хужалыкта һәркөнне 6 тоннага яқын сөт савыла.

Районда каты файдалы казылмалар базасы бар, алар бистә (авыллар) юллары эчендә известьлы мелиорантлар һәм вак таш эзерләү өчен яраклы. Әлеге карьерның эше нәтижәсендә басуларга ел саен 21000 тонна известьташ кертелә. Эшчәнлек ресурсы карьерның 2027 елга кадәр исәпләнә. Ел саен әлеге карьерда 7000 тоннага кадәр вак таш казыла һәм бу вак таш ел саен авыл жирлекләрендә 10 км озынлыкта юл төзүгә ярдәм итә;

4.4. Кече һәм урта эшкуарлыкны тотрыклы үстерү

4.4. Кече һәм урта эшкуарлыкны тотрыклы үстерү

«Круг» ЖЧЖ базасында алга киткән балык хужалыгы эшли, ул кайнар һәм салкын хәлдә ысланган балык житештерә. Предприятиенә ел дәвамында балык тотуы 160 тонна тәшкил итә. Яңа балык, шулай ук кайнар һәм салкын хәлдә ысланган балык республиканың күрше районнарына, Казан, Чаллы кебек зур шәһәрләргә һәм хәтта Мәскәүгә озатыла;

«АПК Русский Мрамор» ЯАЖнең ит эшкәртү комплексы югары темплар белән үсә, ул мәрмәр иттән югары сыйфатлы сыер ите житештерә, аның төп кулланучылары булып Мәскәү, Санкт-Петербург, Пермь һәм Казан кебек эре шәһәрләр тора.

4.5. Энергетика

Район территориясендә Котлы Бөкәш подстанциясе урнашкан, ул Татарстанның биш муниципаль районын (Саба, Теләче, Мамадыш, Питрәч һәм Балык Бистәсе) кулланучыларын электр белән тәмин итә ала һәм республиканың ике энергорайонын – Түбән Кама, Казан районнарын тоташтыра. Моннан тыш, ул Идел бие һәм Урал энергосистемалары арасында мөһим бәйләүче буын булып тора «Котлы-Бөкәш» ПС 220 кВ энергияне нәтижәле һәм экологик җиһазлар кулланып реконструкцияләү нәтижәсендә кулланучыларны электр белән тәмин итүнең ышанычлылыгы арта, эксплуатациягә чыгымнар кими. Объектның егәрлеге 146,8 МВА тәшкил итә. Әлеге объектның энергетика ресурсларын безнең районга инвестицияләргә теләк белдергән инвесторларның яңа житештерү куәтләрен электр энергиясе белән тәмин итә ала.

4.6. Торак төзелешенең югары темплары, шул исәптән ИЖС (индивидуаль (шәхси) торак төзелеше).

Ел саен район халкы тарафыннан шәхси торак йортлар төзегәндә 280 млн. сумга якын инвестицияләр кертелә. 2015 елда 13 мең кв. метр торак төзелгән һәм файдалануга тапшырылган: бу 125 шәхси торак йорт. Халыкны торак белән тәмин итү бер кешегә 27,9 кв. метр тәшкил итә. Балык Бистәсе ш.т.п. да актив төзелеш «Северный» бистәсендә алып барыла, 177 торак йорт төзелгән, электр, су белән тәмин итү үткәрелгән.

5. Балык Бистәсе муниципаль районының төп үсеш юнәлешләре.

Проблемалар һәм чишелеш юллары.

2021 елга кадәр Балык Бистәсе муниципаль районын үстерүнең стратегик максаты: «ВТП ны 34% ка үстерү белән район икътисады үсеше нигезендә Балык Бистәсе муниципаль районы халкының тормыш сыйфатын күтәрү» .

Бу максатка уңышлы ирешүне тәмин итү өчен хәрәкәт өч юнәлештә булырга тиеш:

* икътисад үсеше

*социаль өлкәнең үсеше

*территорияне үстерү

ББМР Стратегиясе 2030да каралган икътисади зоналаштыру нигезендә Кама алды икътисадый зонасына керә.

Стратегия – 2030 кысаларында Казан агломерациясенә кергән Кама алды икътисадый зонасы стратегик үсешенен өстенлекле юнәлеше-шәһәр һәм авыл жирлекләре территорияләрен интеграцияләү.

ББМР Стратегиясен эшләү алдыннан муниципаль район житәкчеләре һәм белгечләре, авыл жирлекләре башлыклары һәм Кама алды икътисадый зонасына керүче бизнес-жәмәгәтьчелек вәкилләре катнашында стратегик сессия үткөрү эше алып барылды.

Стратегик сессиядә муниципаль районның социаль-икътисади үсешен тоткарлый торган проблемалар, шулай ук төп үсеш юнәлешләре буенча хәл итү юллары билгеләнде. Кайбер проблемаларны хәл итү ББМР дәрәжәсендә аларны бетерү буенча идарә итү һәм хужалык карарларын кабул итү яссылыгында гына түгел, ә республика һәм Россия Федерациясе дәрәжәсендә мондый карарлар кабул итү системасында да ята.

6. Икътисад үсеше

Максат: ВТПны үстерү һәм районның инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру, яңа эш урыннары булдыру һәм халыкны эш белән тәмин итү проблемаларын чишү.

Бурычлар:

- агросәнәгать комплексын үстерү
- сәнәгатьне үстерү
- туризмны үстерү

6.1. Агросәнәгать комплексын үстерү

Балык Бистәсе муниципаль районының агросәнәгать комплексы үсешенен нәтижәлелеге район халкының тормыш дәрәжәсен билгели. Авыл хужалыгы

юнәлешендәге предприятиеләрнең чагыштырмача югары булуы моны аеруча әһәмиятле итә.

Авыл хужалыгы өлкәсендә стратегиянең бурычлары:

- 2021 елда авыл хужалыгы продукциясен сатудан 1 млрд. 500 млн. сумга кадәр акчалата керем алу, шул рәвешле 2015 елның база күрсәткеченнән 31,8 процентка артык. 2030 елга акчалата керем 2 млрд. сумга житкереләчәк, ягъни база күрсәткече 75,7 процентка артачак.

- районның авыл хужалыгы житештерүендә уртача айлык хезмәт хақы дәрәжәсен 2021 елга 20 мең сумга кадәр һәм 2030 елга 30 мең сумга житкерү.

-2030 елга ашлык житештерү 130 мең тонна, бу 2015 елга караганда 26 процентка күбрәк.

- ит житештерү - 2021 елга 2580 тоннага кадәр, 2015 ел дәрәжәсенә карата - 110 процент, ә 2030 елга бу күрсәткеч 2800 тонна кадәр артачак, бу 2015 елга карата 119 процент тәшкил итә.

-сөт житештерү күләмен 2021 елга 15800 тоннага житкерергә, бу 2015 ел дәрәжәсеннән 10 процентка күбрәк, 2030 елга - 18000 тонна, бу 2015 ел дәрәжәсеннән 25 процентка күбрәк.

- 2021 елга мөгезле эре терлекләр санын 13300 башка житкерергә, бу 2015 елга карата 105 процент, ә 2030 елга 15000 башка кадәр житкерергә, бу 2015 елга карата 118 процент тәшкил итәчәк (2015 елда мөгезле эре терлекләр саны - 12681 баш).

- дуңгызлар санын 2021 елга 12000 башка кадәр (2015 елга карата 157 процент), ә 2030 елга - 14000 башка житкерү.

-авыл хужалыгы культураларының уңдырышлылығын 28 ц/га кадәр (2015 елга карата - 117 процент), ә 2030 елга 35 ц/га кадәр (2015 елга карата 152 процент) арттыру.

Агросәнәгать комплексы өлкәсендәге проблемалар:

1. Авыл хужалыгы техникасының, жайланмаларының тузуы югары дәрәжәдә;
2. Авыл хужалыгы товар житештерүчеләре товарларына түбән сатып алу бәяләре;

3. Продукцияның югары үзкыйммәте
4. Югары квалификацияле эшче кадрлар кытлыгы (тәмин ителеш - 94 %);
5. Агросәнәгать комплексында заманча технологияләрне куллануның житәрлек дәрәжәдә булмавы.

Хәл итү юллары:

1. югары маржиналь культураларны 2021 елга 14500 гектарга житкерергә;
2. селекция-нәсел эшен сыйфат ягыннан яңа дәрәжәгә күтәрергә;
3. КФХларда һәм ШЯХларда жирләрдән файдалануның нәтижелелеген арттырырга;
4. Хужалыкларның житәкчеләренә, белгечләренә һәм башка хезмәткәрләренә квалификациясен даими күтәрү;
5. житештерүчеләренә урта хужалыклары кооператив хәрәкәтен үстерү;
6. Бөртекле культураларның югары уңыш бирә торганнарын гамәлгә кертү (көзгә арыш, бодай, кукуруз);
7. Югары житештерүчән авыл хужалыгы машиналарын сатып алу юлы белән авыл хужалыгы техникасы паркының яңартылуын интенсивлыгын арттырырга;
8. Качалак авылында «Прикамье» агросәнәгать паркын төзү (К.Г. Гобәйдуллин КФХсы);
  9. «Кулон Агро» ЖЧЖнең 500 башка исәпләнгән икенче сөт комплексын төзү;
  10. «Рус Мраморы» ЯАЖ объектларын төзүне төгәлләү;
11. «Агрокам» ЖЧЖнең дуңгызчылык комплексында житештерүне модернизацияләү;
12. «Иннтотех М» ЧЖЖнең теплица комплексын төзү (Балыклы Чүкәй АЖ);
13. 200 башка исәпләнгән сыер абзарын реконструкцияләү («ВЗП Рыбная Слобода» ААЖ);

14. 300 башка исәпләнгән терлекчелек биңасын реконструкцияләү (Габдриев Д.Г.);
- 15.100 башка исәпләнгән 2х сыер абзатын реконструкцияләү (Караганов М.В.);
16. 100 башка исәпләнгән сыер абзаты тәзү (КФХ Гобәйдуллин К.Г.);
17. 100 башка исәпләнгән сыер абзатын реконструкцияләү (Габитов Р.М.);
18. Яңа югары житештерүчән, компьютерлаштырылган техникада эшли белә торган, дәнъякүләм дәрәжәдәге авыл хужалыгы житештерүенәң яңа заманча технологияләрен үзләштерергә сәләтле яшь белгечләрне, механизаторларны квалификациялә эшче көчләрне, шул исәптән яшь белгечләрне, әзерләү.

Таблица № 4. Агросәнәгать комплексын үстерү өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (киләшенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	Югары маржиналь культураларны 2021 елга 14500 гектарга житкерергә	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвесторлар	54 000,0	Бюджеттан тыш
2	Селекция-нәсел эшен сыйфат ягыннан яңа дәрәжәгә күтәрергә	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл хужалыгы товар житештерүчеләре	25 000,0	Бюджеттан тыш

3	КФХда һәм ШЯХларда жирләрден файдалануның нәтижәләлеген арттырырга - барлык авыл хужалыгы жирләре эшкәртеләргә тиеш	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре палатасы, Росреестр	-	-
4	Хужалыклар житәкчеләренә, белгечләренә һәм башка хезмәткәрләренә квалификациясен даими күтәрү	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе	200	Бюджеттан
5	Авыл хужалыгы житештерүчеләре арасында кооператив хәрәкәтен үстерү	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл хужалыгы товар житештерүчеләре	20000	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
6	Югары уңыш бирә торган бөртөклә култураларны гамәлгә кертү (көзгә арыш, бодай, кукуруз)	2016-2030 еллар	Татарстан НИИСХ, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл хужалыгы товар житештерүчеләре	12000	Бюджеттан тыш
7	Югары житештерүчән авыл хужалыгы машиналары сатып алу юлы белән авыл хужалыгы техникасы паркын яңартуның интенсивлыгын арттырырга	2016-2021 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл хужалыгы товар житештерүчеләре	2016-2021 еллар – 720 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш

8	Качкалак авылында «Прикамье» агросәнәгать паркын (К.Г. Гобәйдуллин КФХ) төзү	2016-2021 еллар	ББМР БК, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	150 000,0	Бюджеттан тыш
9	«Кулон Агро» ЖЧЖенең 500 башка исәпләнгән икенче сөт комплексын төзү	2016-2017 еллар	ББМР БК, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	2016 – 80 млн. сум 2017-54 млн. сум	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
10	«Рус Мраморы» ЯАЖ объектларын төзүне төгәлләү	2016-2030 еллар	ББМР БК, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	890 000,0	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
11	«Агрокам» ЖЧЖенең дуңгызчылык комплексында житештерүне модернизацияләү	2016-2030 еллар	ББМР БК, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	100 000,0	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
12	«Иннтотех М» ЖЧЖ теплица комплексы төзелеше	2016-2018 еллар	ББМР БК, Инвестор	400 млн. сум	Бюджеттан тыш
13	«ВЗП Балык Бистәсе» ААЖендә 200 башка исәпләнгән сыер абзарын реконструкцияләү	2016 ел	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	86 000,0	Бюджеттан тыш
14	300 башка исәпләнгән терлекчелек (сарыклар) бинасын реконструкцияләү	2016 ел	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, КФХ Габдриев Д.Г.	28 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
15	100 башка исәпләнгән 2 сыер абзарын реконструкцияләү	2017-2019	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, КФХ Караганов М.В.	95 000,0	ТР бюджеты, Бюджеттан тыш

16	100 башка исәпләнгән сыер абзары төзү	2016-17 ел	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, КФХ Гобәйдуллин К.Г.	42 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
17	100 башка сыер абзарын реконструкцияләү	2016 ел	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, КФХ Габитов Р.М.	83 000,0	ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
18	Яңа югары житештерүчән, компьютерлаштырылган техникада эшли белә торган, дөньякүләм дәрәжәдәге авыл хужалыгы житештерүенә яңа заманча технологияләрен үзләштерергә сәләтле яшь белгечләренә, механизаторларны квалификациялә эшчеләрне, шул исәптән яшь белгечләренә, әзерләү.	2016-2030 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, У Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, ГАПОУ «Балык Бистәсе агротехника техникумы»	3 000,0	Бюджеттан

Авыл хужалыгы продукциясен житештерүгә шулай ук районның шәхси ярдәмче хужалыклары да зур өлеш кертә, аларда бүген 7049 баш мөгезле эре терлек бар, шул исәптән 2808 сыер. Узган ел мөгезле эре терлекләр саны 236 башка арткан.

2015 елда алар тарафыннан 9073 тонна сөт һәм 936 тонна ит житештерелгән. Авыл халкы өчен шәхси ярдәмче хужалыклар крестьян гаиләсе бюджетында һәрвакыт зур роль уйнады. Базар мөнәсәбәтләренә күчү, авылда кече эшқуарлыкны үстерү белән шәхси ярдәмче хужалыкларның әһәмияте кимемәде.

Күп төбәкләрдә жәмәгать житештерүендә житештерүнең кискен кимүе шартларында авыл халкын яшәу өчен ШЯХ төп чарага әйләнде.

Шәхси ярдәмче хужалыкларны саклап калу һәм аны авыл жирлегендә үстерү өчен түбәндәге чараларны гамәлгә ашырырга кирәк:

1. ШЯХларны мәгълүмати-консультация белән тәмин итү;
2. ШЯХларга ярдәм итү программаларында катнашуга ярдәм итү;
3. Арендага алынган пай жирләре исәбенә азык белән вақытында тәмин итү;
4. Шәхси ярдәмче хужалыкларны азык белән тәмин итүне оештыру;
5. Шәхси ярдәмче хужалыкларда житештерелгән артык продукцияне сату өчен ярминкәләр оештыру.

Таблица № 5. ШЯХ үстерү өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (киләшенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	ШЯХларны мәгълүмати-консультация белән тәмин итү	2016-2030 еллар	ББМР БК, жирле үзидарә органнары, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл жирлекләре башлыклары	-	
2	Шәхси ярдәмче хужалыкларга ярдәм итү программаларының катнашуында булышу;	2016-2030 еллар	ББМР БК, жирле үзидарә органнары, Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, авыл жирлекләре башлыклары	-	

3	Арендага алынган пай жирлэре исэбенэ азык белэн вақытында тээмин итү;	2016-2030 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлөк идарәсе, авыл жирлекләре башлыклары, сельхозтоваропрои зводители	-	
4	Шәхси ярдәмче хужалықларны азык белән тээмин итүне оештыру;	2016-2030 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлөк идарәсе, авыл жирлекләре башлыклары, авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләр	-	
5	ШЯХларда житештерелгән артық продукцияне сату өчен ярминкэләр оештыру.	2016-2030 еллар	ББМР БК, жирле үзидарә органнары, Авыл хужалыгы һәм азык-төлөк идарәсе, авыл жирлекләре башлыклары	-	

6.2. Сәнәгатьне үстерү

2015 ел йомгақлары буенча сәнәгать житештерүе индексы 2014 ел дәрәжәсенә карата 142% тәшкил итте. ЯАЖнең «АПК Русский Мрамор» ит эшкәртү предприятиесенең житештерү куәтен арттыруға бәйле рәвештә уңай динамика күзәтелә. Бу предприятиедә житештереп озатылган товар күләме 2014 ел белән чагыштырганда 2 мәртәбә арткан. Узган елда предприятие 6000 баш мөгезле эре терлек керткән һәм 404,3 миллион сумлык продукция житештергән. 76 эш урыны жәлеп ителгән.

Төп сәнәгать предприятиеләренең нәтижәлелеген билгеләп үтәргә кирәк: «Балык Бистәсе Агрохимсервис» ЖЧЖ күләмнәренең артуы-37%, «Кама - Плюс» житештерү берләшмәсе - 23%, «Просто молоко» ИК ЖЧЖ филиалы-16% тәшкил итә.

Урта һәм кече эшқуарлык

Кече эшмәкәрлек үсешенең югары күрсәткечләренә ирешү районның икътисади алгарышы һәм социаль тотрыклылығының мөһим факторы булып тора. Район икътисадының үсеше күбесенчә кече һәм урта бизнесның нәтижәлелеген күтәргә бәйлә. Район территориясендә 620 кече эшмәкәрлек субъекты хужалык эшчәнлеген алып бара, шулардан 152 кече предприятие һәм 468 шәхси эшмәкәр, аларда 1,5 меңгә яқын граждан хезмәт куя. Узган ел районның берләштерелгән бюджетына кече һәм урта бизнес субъектлары эшчәнлегеннән үз керемнәренең 25,8% ы кергән.

Бурычлар:

- 2021 елга районның тулаем территорияль продуктында кече һәм урта эшмәкәрлек продукциясен 35,1% тан 41,9% ка кадәр арттыру, 2030 елга 49,2% ка кадәр житкерү.

Сәнәгать һәм урта һәм кече эшқуарлык

өлкәсендә проблемалар:

1. Зур житештерү куәтләренең булмавы;
2. Түбән эшлекле активлык;
3. Финанс ресурсларының житәрлек булмаган күләме;
4. Кредитлар рәсмиләштерү хәтәрлеге зур;
5. Житештерелгән продукцияне эшкәртүнең булмавы.

Хәл итү юллары:

1. «Прикамье» агросәнәгать майданчыгын төзүнең инвестиция проектын гамәлгә ашыру, ул 12 гектар майданда 4 резидент урнаштыруны күз алдында тота: ит, яшелчә, сөт һәм май-экстракция заводы жыю һәм эшкәртү предприятиесе. Инвестицияләренең гомуми суммасы, 40 эш урыны жәлеп итеп,

150 миллион сум тәшкил итәчәк. 2016 елга беренче чиратны файдалануга тапшыру планлаштырыла.

2. «Рус Мраморы агросәнәгать комплексы» ЯАЖ предприятиесе базасында индустриаль парк төзү. Резидентлар булып ике компания чыгыш ясарга мөмкин: «Стальное Решение» ЖЧЖ, «Сорбцион суыткыч системалар» ЖЧЖ, алар металл конструкцияләрдән объектлар төзү һәм суыткыч системаларын эшләү һәм тиз төзелә торган сугым цехларын сату белән шөгыльләнә.

3. Ит продукциясен суыткыч белән эшкәртүне һәм саклауны да кертеп, мөгезле эре терлекләрне кабул итү, сую һәм бүлү предприятиесен төзү, шулай ук мөгезле эре терлекләрне үстерү фермаларын төзү, Күгәрчен т.п.

4. «2011-2013 елларга Татарстан Республикасында авыл хужалыгы балыкчылыгын үстерү» программасын гамәлгә ашыру кысаларында балыкларның мәрсин төрләрен үстерү буенча балык үрчетү заводын төзү. Балык Бистәсе ш.т.п.

Таблица № 6. Сәнәгатьне үстерү һәм урта һәм кече эшкуарлык өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	«Прикамье» ЖЧЖнең агросәнәгать паркын булдыру	2016-2019 еллар.	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе, инвестор	150 000,0	Бюджеттан тыш
2	«Рус Мраморы АПК» ЯАЖ предприятиесе базасында индустриаль парк төзү	2016-2021 еллар	ББМР БК, инвестор	380 000,0	Бюджеттан тыш

3	Ит продукциясен суыткыч белән эшкәртүне һәм саклауны да кертеп, мөгезле эре терлекләрне кабул итү, сую һәм бүлү предприятиесен төзү, шулай ук мөгезле эре терлекләрне үстерү фермаларын төзү, Күгәрчен т.п.	2016-2017 еллар	ББМР БК, инвестор	2 млрд. 53 млн. сум	Бюджеттан тыш
4	Балыкларның осетр төрләрен үстерү буенча балык үрчетү заводы төзү	2016-2018 еллар	ББМР БК, инвестор	280 000,0	Бюджеттан тыш

6.3. Туризм үсеше

ББМР өчен абсолют яңа юнәлеш - Степановка авылында урнашкан "Кыргый ферма" фермер хужалыгында эко-туризмны үстерү. Район өчен иң мөһиме туристлык базарында таныла торган бренд булу, чөнки хәзер "Балык Бистәсе районы" дигән сүздә күпләр аны якынча кайда булуын күз алдына китерә, аны Кама елгасы ярында урнашкан чиста экологик район дип атый.

Районыбызның күрше районнары белән чагыштырганда, бу - районыбызның Кама елгасы буенда урнашуы, күп санлы күлләр һәм елгалар, хәзерге вакытта үсеш алган туристлык инфраструктурасы белән мактана алмый. Туристлар өчен берьюлы берничә юнәлеш эшләргә мөмкин. Жирле жирләр бәһасез тарихны саклай - мамонтларның казык тешләреннән башлап бүгенге көнгә кадәр басуларны һәм Кама үзәнен эшкәрткәндә табыла торган, халкы Явыз Иван Грозныйның басып алу сәясәтенә ахыргача каршы торырга тырышкан Чаллы шәһәрлегенә кадәр. Төбәк өчен балык туризмы аерым тема. Жирле сулар балыкка бай, Чулман ярларында да, күпсанлы күлләрдә дә балык тотарга була, һәм моны ел әйләнәсендә эшләп була.

Районда туризмны үстерү проблемалары:

- информация алга китеш белән районның активлыгы түбән;
- төбәкнең тарихи, табигый байлыктарын тиешенчә урнаштырмау;
- район бренды булмау.

Хәл итү юллары:

1. Степановка авылында «Сафари парк» үсеше. Монда туристлар безнең полса өчен мараллар һәм Алтайдан килгән тимгелле боланнар күзәтә һәм карый ала. Бүгенге көндә фермада 90 баш мал асрала. Туристлар өчен «Сафари парк» буенча сәяхәт оештырылачак, һәм әскәрләр өчен монда шулай ук аерым территорияләрдә төрле юнәлештә аучылык хужалыктары оештырылган.
2. Район халкы өчен, шулай ук килүчеләр өчен дә актив ял итү өчен яр буе территорияләренә керү (килү) юллары төзү;
3. Туризм буенча мәгълүматны Интернет ресурсларга урнаштыру;
4. Сувенирлар һәм магнитлар рәвешендә район бренды булдыру;
5. Ел әйләнәсендә арендага кирәкле инвентарь, шулай ук техника (квадратцикл, снегоход һ. б.) бирү белән килүчеләр өчен балык тотуны оештыру.

Таблица № 7. Туризмны үстерү өлкәсендә чаралар

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	"Сафари Паркы" Булдыру	2016-2019 еллар	ББМР БК, инвестор	115 000,0	Бюджеттан тыш
2	Район халкының актив ял итү өчен яр буе территорияләренә, шулай ук килүчеләр өчен юллар төзү	2016 еллар	ББМР БК, ТР Туризм буенча дәүләт комитеты	20 000,0	Бюджет

3	Туризм буенча мэгълүматны Интернет ресурсларга урнаштыру	2016-2021 еллар	ББМР БК, жирле үзидарэ органнары	-	-
4	Сувенирлар һәм магнитлар рәвешендә район бренды булдыру	2016-2021 еллар	ББМР БК, УКЭ	-	Бюджеттан тыш
5	Ел әйләнәсендә арендага кирәкле инвентарь, шулай ук техника (квадратцикл, снегоход һ.б.) белән килүчеләр өчен балык тотуны оештыру.)	2016-2030 еллар	ББМР БК, УКЭ	-	Бюджеттан тыш

Базар икътисады аякка басу шартларында кеше ресурсларының роле чиктән тыш актуальләшә, алардан файдалануны оптимальләштерү һәм үстерү алар белән нәтижәле идарә итүнең стратегик бурычларыннан берсе булып тора. Социаль өлкәне үстерү мөһим роль уйный, район икътисадының һәм тулаем республиканың киләчәге шуңа бәйле.

Социаль өлкәне үстерү кысаларында мөһим юнәлешләр:

- халыкның мәгариф һәм мәдәни дәрәжәсен күтәрү;
- кеше ресурсларының инновацион активлыгы арту;
- халыкның һөнәри һәм социаль мобильлеге өчен шартлар тудыру;
- районның социаль мохитен камилләштерү һәм үстерү юлы белән социаль якланганлыкны тәмин итү;
- халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм сәламәтлек саклауның профилактика юнәлешен көчәйтү.

Шулай итеп, өлкәнең социаль потенциалы муниципаль районның сәламәтлек саклау, мәгариф, мәдәният, халыкны эш белән тәмин итү һәм социаль ярдәм, физик культура һәм спорт кебек тармак системаларының үсеш дәрәжәсе белән характерлана.

7.1 Сәламәтлек саклау

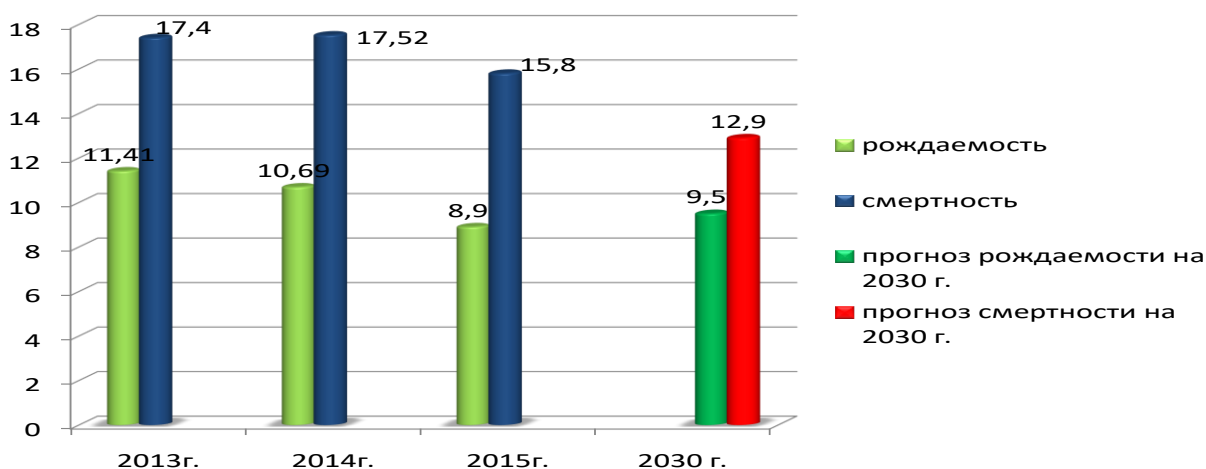
2015 ел нәтижеләре буенча ББМР сәламәтлек саклау учреждениеләренә республика рейтингында 14-15 урында тора, 2 ел элек 45 нче урында иде.

Хезмәткә сәләтле яшәтәге халык саны 29% тәшкил итә. Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, Балык Бистәсе районы демографик староста дәрәжәсе югары булган төбәккә кертелгән, шуңа күрә халыкның яшә структурасы демографик күрсәткечләргә йогынты ясай. Үлүчеләр саны 1000 кешегә 15,8, 411 кеше үлгән, 56 кешегә 2014 елдан кимрәк. Бу соңгы 5 елда иң түбән күрсәткеч. Йөрәк-кан тамырлары авыруларына каршы көрәш елы дип игълан ителгән 2015 ел дәвамында район үзәк хастаханәсе белгечләре тарафыннан берничә профилактик чара уздырылды.

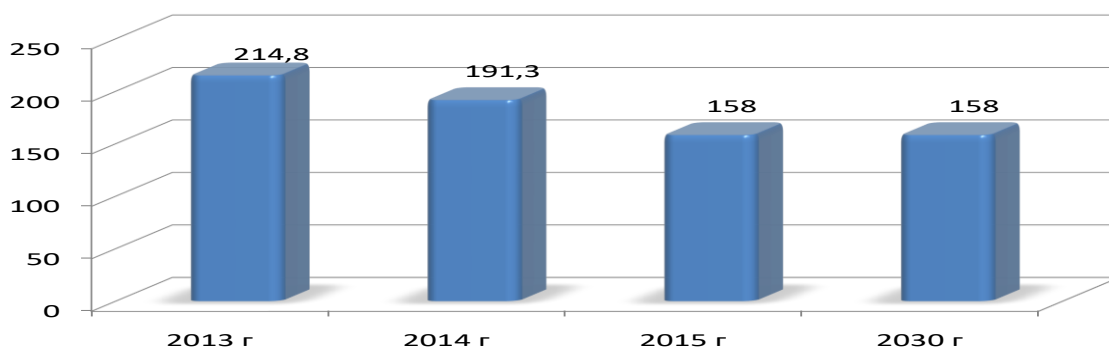
Үзәк район хастаханәсе базасында 400 гә якын кеше укыган сәламәтлек мәктәпләре оештырылган. Поликлиника фойесында йөрәк-кан тамырлары авырулары темасы буенча белгечләренә роликлары һәм лекцияләре өзлексез трансляцияләнде, биналар фасадында халык өчен артериаль басым нормалары, кан, холестерин һәм авырлык нормалары турындагы мәгълүмат эленгән.

2030 елга үз алдыбызда туучылар саны күрсәткечен 1000 кешегә 8,9 дан 9,5 кә кадәр арттыру бурычы куела. Үлем күрсәткечен 1000 кешегә 15,8 дән 12,9 га кадәр киметергә. Гомер озынлыгын 70,3 яшәтән 75 яшәкә кадәр житкерергә.

Кoeffициенты естественного движения населения по Рыбно-Слободскому району в динамике с 2013 по 2015 годы и ожидаемые прогнозные показатели к 2030 году (на 1 тыс. населения)

Динамика показателя смертности от злокачественных новообразований за период с 2013 по 2015 годы на 100 тыс. населения и прогноз на 2030 год

Таблица 8. Социаль-икътисадый үсешнең көтелә торган нәтижәләре

Аталышы	2016 ел	2021 ел	2030 ел
Гомуми үлем-китем	15,8	14,2	12,9
Сабый чакта үлүчеләр саны	9,1	8,3	7,1
Туучылар саны	8,5	9,0	9,5
Яман шешләрдән үлем	187,3	185,1	158,0
Гомер озынлыгы	71,0	73,5	75

Сәламәтлек саклау өлкәсендәге проблемалар:

1. Туучылар санының кимүе. 245 бала туган, бу 2014 ел белән чагыштырганда 40 балага кимрәк;

2. Аерым авырулардан: кан әйләнеше системасы авыруларыннан, шеш авыруларыннан, туберкулездан үлүчеләр саны арту һ.б.

3. Медицина кадрлары белән житәрлек дәрәжәдә комплектланмау. Район буенча табиблар 63% тәшкил итә. Нигездә тар профильле белгечләр житми. 2015 елда 4 табиб эшкә кабул ителгән, аларның барысы да торак белән тәэмин ителгән.

4. Медицина хезмәтләренең сыйфаты житәрлек түгел.

Хэл итү юллары:

Авыруларны иртә ачыклауны тәэмин итү һәм халыкны «сәламәт булырга»этәрү өлешендә профилактик эшне көчәйтү;

1. Халыкның аерым төркемнәрен диспансерлаштыру.
2. Диспансерлаштыруны уздыру сыйфатын арттыру. Гомуми диспансерлаштыру мәгълүматларыннан киңрәк файдаланырга, дөвалауны һәм диагностиканы эксперт бәяләүләре нигезендә халык үлеменәң профилактик сәбәпләрен ачыкларга, аны киметү буенча чаралар эшләргә кирәк.
3. Хроник йогышлы булмаган авырулар белән авырчыларга һәм аларның үсеш куркынычы зур булган пациентларга диспансер күзәтүен оештыру һәм үткәрү.
4. Сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау.
5. Районга медицина кадрларын жәлеп итү
6. Матди-техник базаны ныгыту.

Таблица № 9. Сәламәтлек саклауны үстерү өлкәсендә чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	Авыруларны иртә ачыклауны тәэмин итү һәм халыкны «Сәламәт булырга»этәрү өлешендә профилактик эшне көчәйтү;	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
2	Халыкның аерым төркемнәрен диспансерлаштыру.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты

3	Диспансерлаштыруны уздыру сыйфатын арттыру. Гомуми диспансерлаштыру мәгълүматларыннан киңрәк файдаланырга, дөвалауны һәм диагностиканы эксперт бәяләүләре нигезендә халык үлеменең профилактик сәбәпләрен ачыкларга, диспансерлаштыру үткөрү буенча чаралар планын эшләргә һәм гамәлгә кертәргә кирәк.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
4	Хроник йогышлы булмаган авырулар белән авыручыларга һәм аларның үсеше куркынычы зур булган пациентларга диспансер күзәтүен оештыру һәм үткөрү.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ»	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
5	Сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
6	Районга медицина кадрларын жәлеп итү	2016-2030 еллар	ТР Сәламәтлек саклау министрлыгы, ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
7	Матди-техник базаны ныгыту.	2016-2030 еллар	ТР Сәламәтлек саклау министрлыгы, ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты

7.2 Мәгариф

Районда мәгариф өлкәсендә 1 башлангыч мәктәп, 10 төп мәктәп, 13 урта мәктәп, 1 гимназия, 3 өстәмә белем бирү оешмасы һәм 22 мәктәпкәчә белем бирү

оешмасы хезмэт күрсәтә. Район үзәге буенча сыйныфларның тулылыгы 18,8 кеше тәшкил итә, ә норматив буенча 25 кеше булырга тиеш, авыл мәктәпләрендә сыйныфларның тулылыгы 6,1 кеше (норматив 14 кеше), район буенча уртача сыйдырышлылык 8,6 кешене тәшкил итә. 2015 елда мәктәпкәчә һәм гомуми белем бирү системасында үзгәртеп корулар күп булды.

Барлык мәктәпләр компьютер техникасы белән тәэмин ителгән, “Интернет” челтәренә тоташтырылган, мәктәп автобуслары эшли, барлык укучылар кайнар туклану белән тәэмин ителгән. Районда милли белем бирү оешмалары челтәре сакланган, ул татар телендә белем бирүче 12 мәктәпне үз эченә ала.

Ике мәҗбүри фән буенча БДИ нәтиҗәләре район белем бирү оешмалары эшчәнлегенә нәтиҗәләгән билгеләүче төп индикаторлар булып тора. Рус теле буенча уртача балл 65,80, (республика 69,22), математика буенча 47,06 (республика 50,12) тәшкил итте.

Үткән елда 9 һәм 11 сыйныфларны тәмамлаучылар барысы да белем турында аттестат алдылар. 11 сыйныфны тәмамлаган 167 укучы, 16 медалист, шуларның 2 се өстәмә рәвештә югары БДИ баллары өчен республика медальләре белән бүләкләнде.

2 педагог «Безнең яңа укытучыбыз» проектында, 4 педагог «Иң яхшы өстәмә белем педагогы» конкурсында, 9 мөғариф бүлеге методисты «Иң яхшы методист» конкурсында мактаулы исем-дәрәҗәләр бирелде.

Район буенча өстәмә белем бирү 156% тәшкил итә. Балалар иҗаты үзәге II республика техник иҗат фестивале лауреаты булды, Биектау урта гомуми белем бирү мәктәбе Жигүнәң 70 еллыгына багышланган баннерлар конкурсында иҗади булды, Котлы Бөкәш урта гомуми белем бирү мәктәбе робот техникасын үстерү буенча база мәйданчыгы булдыруга грант отты.

Районда гаиләләргә кабул итү һәм опекунлык категорияләре белән планлы эш оештырылган: районның төрле хезмәтләре вәкилләре белән түгәрәк өстәлләр, тәрбиягә бала алган ата-аналар жылышы. Бүгенгә күндә 107 бала 30 тәрбиягә бала алган һәм 29 опекун гаиләсендә тәрбияләнгән.

2015 елда ятим балалар һәм ата-ана каравыннан мәхрүм калган балалар категориясеннән 9 кеше фатир алды. 2016 елга реестрга торак шартларын яхшырту буенча учетта торучы 38 кешенең 5се кертелгән.

Һөнәри белем бирү өлкәсендә Балык Бистәсе агротехника техникумы эшли. Уку йорты авыл хужалыгы житештерүе, бухгалтерлык исәбе һәм пешекчеләр-кондитерлар әзерли.

Техникумны тәмамлаучыларның күбесе районның авыл хужалыгы предприятиеләренә эшкә урнаша.

Мәгариф өлкәсенә максаты-Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы халкы сорау-үтенечә буенча югары сыйфатлы белем бирүне тәмин итү.

Бурычлар:

- мәктәпкәчә яшьтәге балаларны төрле яклап үстерү һәм мәктәптә белем алуға әзерлек;
- гомуми белем бирүнең федераль дәүләт мәгариф стандартлары таләпләренә туры китереп сыйфатлы гомуми белем алу гарантияләрен тәмин итү;
- мөмкинлекләре чикләнгән балаларга инклюзив белем бирү өчен шартлар тудыру;
- сәләтле балаларны ачыклау һәм озату системасын булдыру;
- заманча уку формаларын үстерү хисабына мәгарифне индивидуальләштерүнең югары дәрәжәсен тәмин итү;
- яшь педагогик кадрларны җәлеп итү һәм аларның һөнәри үсеше;
- уку процессын оештыруның яңа белем бирү технологияләрен һәм принципларын кертү, шул исәптән заманча мәгълүмати һәм коммуникацион технологияләргә куллану.

Өстенлекле юнәлешләр:

- Мәктәпкәчә белем бирү
- Гомуми (мәктәп) белем
- Өстәмә белем

Мәгариф өлкәсендәге проблемалар:

- - балалар мәгариф оешмаларында урыннар белән тәэмин итүнең житәрлек булмавы;

- квалификацияле кадрлар кытлыгы, авыл мәктәпләренә яшь педагогларны жәлеп итү проблемасы кискен тора;

- яшьләрнең авылдан китүе авыл халкының аз булуына китерә, бу исә үз чиратында мәктәпләрне, мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын аз комплектлы мәгариф оешмаларына үзгәртеп коруга китерә;

- аз комплектлы авыл мәктәпләренә башлангыч сыйныфларында укуыту һәм тәрбияләү нәтижәләлеген киметү;

- белем бирү оешмаларында мөмкинлекләре чикләнгән балаларга инклюзив белем алу өчен шартлар тудыру зарурлыгы;

- балаларның мәдәни һәм социаль үсеше өчен мөмкинлекләре житмәгән һәм индивидуаль озатуга мохтаж гаиләләр санын арттыру;

районда һөнәри белем бирүне оештыруны саклау зарурлыгы.

Проблемаларны чишү һәм эш юнәлеше:

1) мәктәпкәчә белем бирүнең федераль дәүләт белем бирү стандартларын гамәлгә ашыру;

2) мәгариф сыйфатын бәяләү системасын кертү;

3) мөмкинлекләре чикле балалар, инвалид балалар өчен гомуми белем алу өчен шартлар тәэмин итү;

4) укучыларны тукландыру өчен шартлар тәэмин итү;

5) мәктәпләрдә иң яхшы педагогларны саклап калу өчен әхлакый һәм матди стимуллар системасын формалаштыру, яшь белгечләрне жәлеп итү;

6) укучыларның хезмәт базарын исәпкә алып уку планын сайлау, булачак һөнәр тәмамлаучыларны сайлау мөмкинлеген тәэмин итүче профиль алды һәм профильле белем бирүне дәвам итү;

7) автобус паркын яңарту һәм тулыландыру (14 берәмлек кирәк);

8) балаларга өстәмә белем бирү оешмалары эшчәнлеген стимуллаштыру системасын булдыру;

9) район психология-педагогика хезмәтен булдыру;

10) дәрестән тыш һәм мәктәптән тыш эшчәнлекнең төрле формаларында катнашучы балалар һәм яшүсмерләр санын арттыру.

Таблица № 10. Мәгарифне үстерү өлкәсендә чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыганак
1	Мәктәпкәчә белем бирүнең федераль дәүләт белем бирү стандартларын гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
2	Белем бирү сыйфатын баяләү системасын кертү	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
3	Мөмкинлекләре чикле балалар, инвалид балалар өчен гомуми белем алу өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
3	Укучыларны тукландыру өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	4381,45 мең сум	РБ
4	Мәктәпләрдә иң яхшы педагогларны саклап калу өчен әхлакый һәм матди стимуллар системасын формалаштыру, яшь белгечләрне җәлеп итү	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты

5	Укучыларның хезмэт базарын исәпкә алып уку планын сайлау, булачак һөнәр тәмамлаучыларны сайлау мөмкинлеген тәэмин итүче профиль алды һәм профильле белем бирүне дәвам итү	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
6	Автобус паркын яңарту һәм тулыландыру (14 берәмлек)	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	30 000,0 мең сум	РБ
7	Район психология-педагогика хезмәтен булдыру	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	1460,0 мең сум	РБ, МБ
8	Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары эшчәнлеген стимуллаштыру системасын булдыру	2016-2021 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
9	2нче Балык Бистәсе урта мәктәбендә капитал ремонт үткөрү	2017 ел	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	30 000, 0 мең сум	РБ, МБ
10	Дәрестән тыш һәм мәктәптән тыш эшчәнлекнең төрле формаларында катнашучы балалар һәм яшүсмерләр санын арттыру.	2016-2030 еллар	ТР мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «БК Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты

7.3 Мәдәният

Балык Бистәсе муниципаль районы мәдәният өлкәсендә мәдәни мирасны саклау, традицион сәнгать юнәлешләрен үстерү, яңа технологияләр кергү, гражданныр өчен сәнгать кыйммәтләреннән файдалану мөмкинлеген тәэмин итү һәм аларның рухи ихтыяжларын канәгатьләндерү дәрәжәсен күтәргүгә юнәлдерелгән чаралар гамәлгә ашырыла.

Авыл клубларын төзү һәм реконструкцияләү буенча республика программалары ТР Президенты Рөстәм Миннеханов ярдәме белән мәдәният учреждениеләренен матди-техник базасын модернизацияли, аларны техник яктан яңадан жиһазландыра.

"2009-2014 елларга һәм 2020 елга кадәр перспективага Татарстан Республикасында китапханә эшен үстерү" озак сроклы максатчан программа нәтижеләре буенча Балык Бистәсе муниципаль районының барлык китапханәләре компьютер техникасы белән жиһазландырылган һәм республика һәм районның жыелма электрон каталогында эшли. Бу китапханә кулланучыларына мөгълүмат хезмәтләрен күрсәтеп сыйфатлы яңа дәрәжәдә хезмәт күрсәтергә мөмкинлек бирә.

Безнең район белән Татарстанның күп кенә мәдәният эшлеклеләре язмышы бәйле: Шәрәфиев Равил Шиһабетдин улы - Г.Камал исемендәге театр актеры, Шиһапов Мансур Әхмәт улы - шагыйрь һәм композитор, Фәйзуллин Равил Габдрахман улы - Татарстан Республикасының халык шагыйре, Жәләл Хәлим Бәдретдин улы - Г.Камал исемендәге театр актеры, Нуруллин Вакыйф Нурулла улы - язучы, Әхмәтжанов Роберт-язучы, Хәйретдинова Роза Котдусовна - ТРның халык артисты, РФнең атказанган артисткасы, Гаффаров Әхәт Габдрахман улы - язучы, Сафиуллин Әххәфизулла улы - язучы, Гомәров Госман Гомәр улы - язучы, Нәжмиев Нуретдин Гыйльмиханович - К.Тинчурин исемендәге театр актеры.

Район мәдәниятен үстерү өчен потенциал зур һәм Балык Бистәсе муниципаль районының мәдәният учреждениеләре челтәре 88 учреждение тәшкил итә:

Шуларның 1-РДК, 31 - СК, 14 - СК, 38 китапханә, 3 музей һәм 1 автоклуб.

Мәдәният өлкәсендә 254 кеше эшли, шуларның 141 белгече төп персоналга карый, шулардан югары профильле белемле 40 кеше, урта махсус (профильле) - 70 кеше.

Халыкның ялын оештыру һәм халык ижатын үстерү өчен районның клуб учреждениеләрендә 232 берләшмә эшли, аларда 2381 кеше ял итә, шуларның 14 яшкә кадәрле балалар өчен – 65 е, аларда - 653 бала, 15 яштан 25 яшкә кадәрле яшыләр өчен - 66 сы, аларда 674 кеше шөгылләнә.

8761 мәдәни чара уздырылган, шул ук вакытта уртача 1 клубка 186 чара туры килә. 1565 мәдәни-ял итү чараларының гомуми саныннан 14 яшкә кадәр балалар өчен, 5126 яшыләр өчен 15 яштан 24 яшкә кадәр. 1161 - чара түләүле нигездә үткәрелде. Анда 22601 кеше булды.

Районда 3 халык коллективы бар:

- район мәдәният йортының халык театры
- РДКның «Камские зори» халык вокаль ансамбле
- Казак Чаллысы мәдәният йортының «Нур» халык фольклор коллективы.

2010 елдан 2015 елга кадәр 5 ел эчендә: -6 клуб төзелде.

-Яңа Арыш мәдәният йорты (2011 ел) «Авыл клублары республика программасы буенча:

- Олы Солтан АМЙ (2012 ел),
- Ямаш АМЙ (2013 ел)
- Югары Тегермәнлек АМЙ (2014 ел)
- Балык Бистәсе РМЙ (2015 ел)
- Тәберде Чаллысы АМЙ (2016ел) – төзелеше бара
- Бикчурай АМЙ (2013 ел) (иганә кертеме)

Балык Бистәсе районында мәдәният өлкәсен үстерүгә ныклы нигез салынды, аның көчле яклары:

Тарихи-мәдәни мирасның уникальлеге һәм үзенчәлекле булуы (XII-XVI йөзләрдәге «Чаллы (Тәберде Чаллысы) шәһәрлеге» тарихи-мәдәни территориясе).

1. Район халкының бай традицияләре һәм үзенчәлеге.
2. Район жирлекләре арасында милләтара, динара һәм мәдәниягара багланышларның югары дәрәжәсе.
3. Муниципаль район байлыгы - ижади талантлар. Мәдәният һәм сәнгать өлкәсендә күренекле эшлеклеләр булу.
4. Муниципаль район территориясендә мәдәни инфраструктура челтәре булу.
5. Мәдәният эшчәнлегенә анализ аның үсешенә йомшак якларын да күрсәтте:
6. Мәдәният учреждениеләренә матди-техник базасы начар, аның заманча стандартларга һәм халыкка хезмәт күрсәтү нормаларына туры килмәве.
7. Музыкаль инструментлар һәм кыйммәтле аппаратура сатып алуга житәрлек финанс кертемнәре булмау.
8. Социаль-мәдәни өлкәдә проблемаларны хәл итүнең заманча дәрәжәсенә кадрлар потенциалының туры килмәве (кадрлар составының картаюы).
9. Районның мәдәни-ял учреждениеләрендә бердәм мәгълүмати-техник инфраструктура булмау. Нәтижә буларак - югары мәгълүматлылыкны, аралашуны, диалогны һәм виртуаль киңлектә мәдәният ресурсларына керүне тәэмин итүче коммуникация каналларының үсеш алмавы.
10. Мәдәни туризм инфраструктурасы үсеш алмаган һәм кунакчылык традицияләрен актуальләштермәгән.
11. Авыл территорияләренә мәдәни брендларын начар алга этәрү.

Район мәдәният учреждениеләренә янгын сүндерү һәм саклау Әлеге проблемаларны хәл итү өчен 2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясе нигезендә Балык Бистәсе муниципаль районы мәдәниятен саклап калуның, аңа ярдәм итүнең һәм үстерүнең яңа механизмнарын булдыруга юнәлтелгән чаралар комплексы кирәк. Анда глобаль конкуренциядә уңышка ирешү өчен, кеше капиталы заманча икътисадның нигезе дип таныла.

Максатлар:

Балык Бистәсе муниципаль районының мирасын һәм горейф-гадәтләрен саклауны тәмин итә торган жәлеп итүчән мэдәни мохитен формалаштыру, яшәү урынына һәм югары сыйфатлы хезмәт күрсәтүләренә тәмин итү һәм күптөрлелеге хисабына керемнәр дәрәжәсенә карамастан, һәр кешенә мэдәни тормышында һәм ижади тормышында катнашу мөмкинлеген тәмин итү.

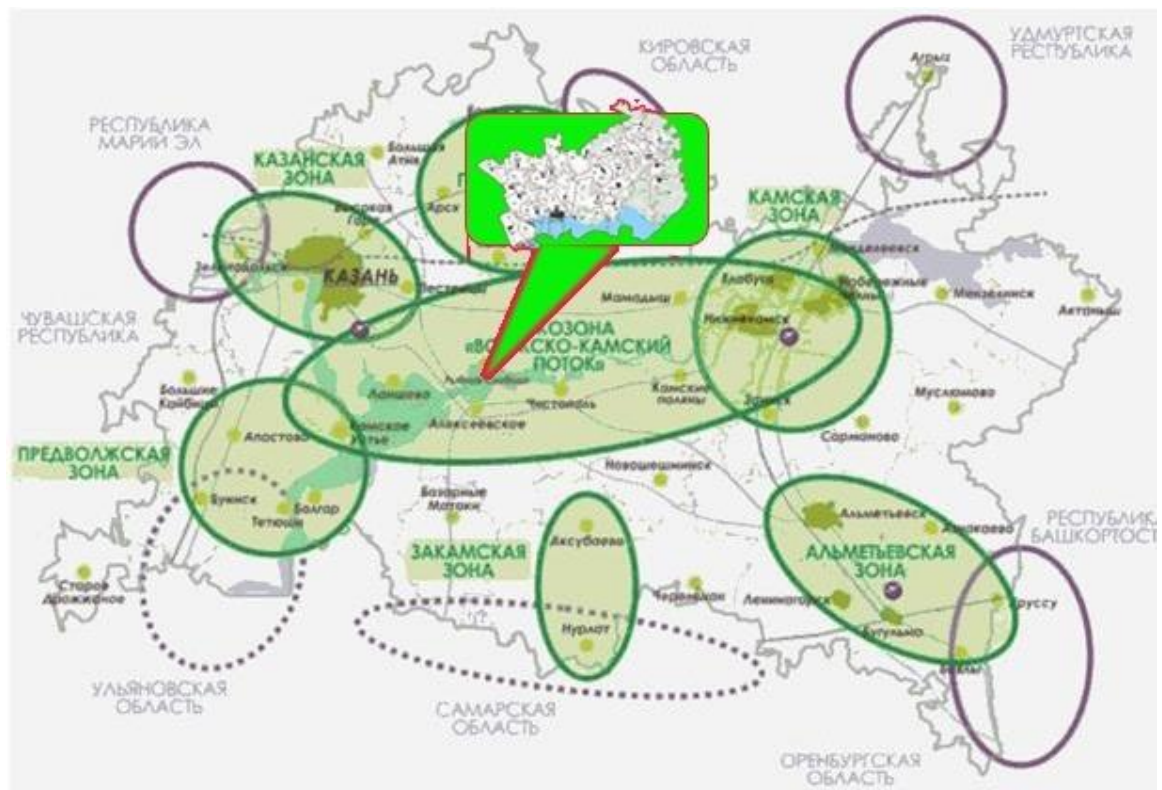
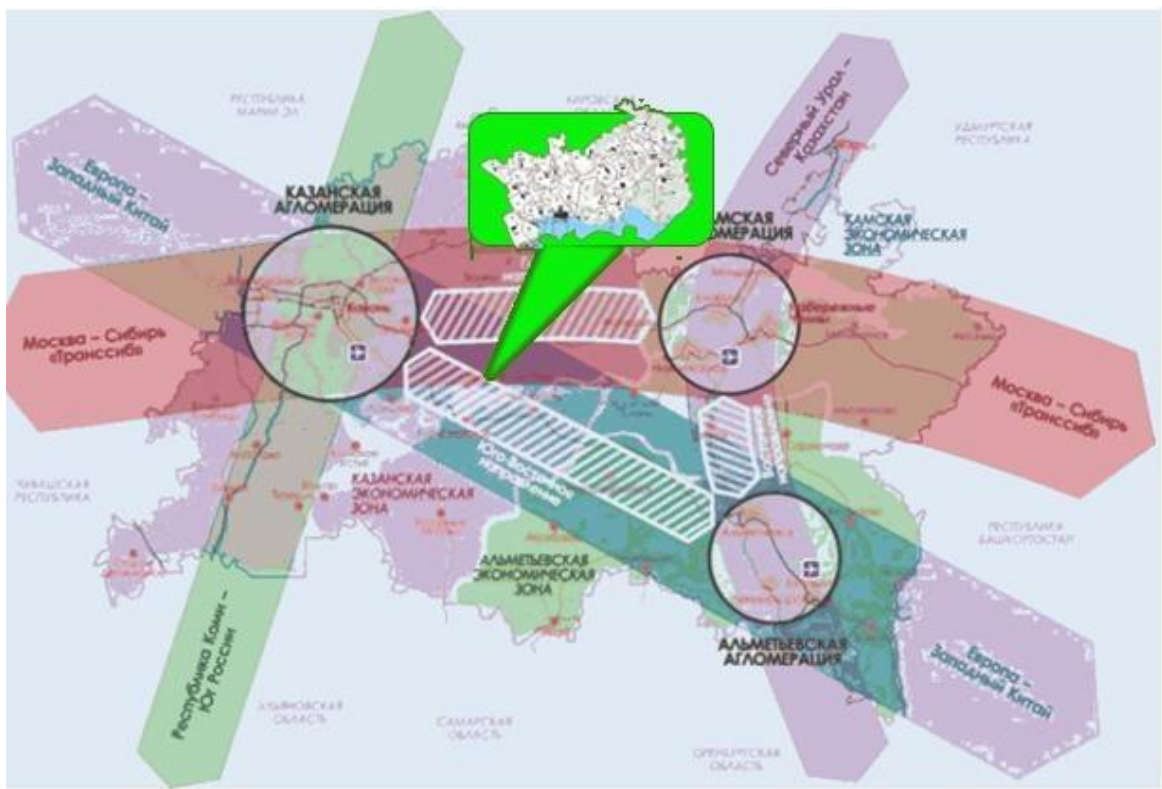
Бурычлар:

1. - Мэдәният учреждениеләренә матди-техник базасын ныгыту, чараларны заманча дәрәжәдә үткәрүне тәмин итә алырлык музыка кораллары, яктылык-тавыш техникасы һәм махсус жиһазлар сатып алу.
2. - Район халкының мэдәни традицияләрен һәм рухи-әхлакый кыйммәтләрен торгызуга юнәлдерелгән бердәм цифрлы мэдәни киңлекне формалаштыру, виртуаль киңлектә югары мәгълүматлылык, аралашу, диалог һәм мэдәният ресурсларына керү мөмкинлеген тәмин итү.
3. - Балык Бистәсе муниципаль районында яшәүчеләренә мәгълүмати культурасын формалаштыру, мәгълүмати-коммуникацион технологияләрен куллануга кызыксыну уяту.
4. - Китапханә һәм музей фондлары ресурсларын туплау (тулыландыру), саклау, актуальләштерү һәм халыкка һәркем файдалана алырлык мэдәният учреждениеләре эшчәнлегенә нәтижәлеләген арттыру.
5. - Яңа төзелгән һәм ремонтланган клуб учреждениеләрен инновацион үстерүне һәм нәтижәле куллануны тәмин итүче социаль-мэдәни кластерлар булдыру, яңа икътисадый мөнәсәбәтләр формалаштыру һәм мэдәният һәм туризм өлкәсен кооперацияләүне үстерү.

-Районның социаль-мэдәни кластерларын булдыру нигезендә территорияләренә мэдәни туризм маршрутларын һәм авыл брендларын формалаштыру һәм алга сөрү, бу исә районның мэдәни мирасын нәтижәле **Тормышка ашыру:**

Балык Бистәсе муниципаль районы (ББМР), тарихи-мэдәни мирас үзенчәлегенән тыш, табигый -андшафт ресурсы һәм район халкының үзенчәлеге белән дә бай.

Район территориясе Татарстан Республикасы үзәгендә урнашкан һәм 2030 ел стратегиясе буенча Казан икътисадый зонасына керә. Район федераль һәм төбәкәра коридорлар киселешендә һәм «Идел-Кама агымы»экозоны үзәгендә урнашкан.

Мәдәни туризм өлкәсендә районның жәлеп итүчәнлегә бик югары. Безнең территориядә татар, рус һәм керәшен мәдәнияте нык үскән. Әлеге территорияләр

берничә билге буенча социаль-мәдәни кластерларга жиңел формалаша

- Кластер урнашкан территорияләр Балык Бистәсе районының төп юллары белән туры килә.

- Район край музееңда эшләнгән туристик маршрутлар белән туры киләләр.

- Аерым функциональ тармак ярдәмче системаларын (мәдәният йорты, китапханә, музей) оештырылган системага берләштерәләр - (перспективада хезмәт күрсәтүләрнең гомуми комплексы)

- Эшчәнлегә нәкъ менә әлегә территорияләрне үстерүгә юнәлтелгән район инвесторлары белән хезмәттәшлек итү мөмкинлегә бар. (Инвестор, «Кулон Агро» ЖЧЖ, «КФК «Дикая ферма» ЖЧЖ, «Круг» ЖЧЖ, «Рус мәрмәре» АПК)

- Кече бизнес вәкилләре (парикмахерскийлар, фото-видео сервис, балалар кафесы, сувенир кибете, никахларны, алтын һәм көмеш юбилейларны тантаналы теркәү, авыл туризмын үстерү) белән үзара хезмәттәшлек итү мөмкинлегә бар.

- Кызыклы мәдәни мохит булдыру аша көндөшлеккә сәләтле ижади кластер төзелә.

Социаль-мәдәни кластерлар булдыру Балык Бистәсе районының һәр торак пунктыңда мәдәни мохит булдыру бурычын тулысынча хәл итәргә, халыкның

мэдэни һәм ижат эшчэнлеге өчен минималь һәм житәрлек шартлар һәм ресурслар билгеләп үтәргә тиеш.

Кластерларны үстерү өчен матди-техник база да, бердәм цифрлы мэдэни киңлек тә, китапханә һәм музей эшен үстерү дә кирәк.

Авыл жирлекләре базасында нәкъ менә социаль-мэдэни кластерлар булдыру Балык Бистәсе районында яшәүчеләрнең ижади потенциалы үсешенә яңа үсешенә этәргеч булырга мөмкин.

Таблица № 11. Мэдэниятне үстерү өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү срок ла ры	Жаваплы башкару чы (киләшенү буенча)	Финанслау чыганак лары, мең сумнарда	Чыганак
1	Мэдэният учреждениеләренә матди-техник базасын ныгыту: -музыкаль инструментлар сатып алу; -яктылык-тавыш техник жиһазлары; -сәхнә костюмнары	2016- 2021 еллар	ТР Мэдэният министрлығы, "СМӨБ" МКУ	1,380 млн.сум 920 мең 1,0 млн. сум	ТР бюджеты Район бюджеты

2	<p>Районның мәдәни-ял итү учреждениеләренә мәғлүмат-технологик инфраструктурасын булдыру:</p> <ul style="list-style-type: none"> - компьютер жиһазлары сатып алу; - Интернет челтәренә тоташтыру; - Wi-Fi га тоташу; 	2016-2021 еллар	<p>ББМР БК, ТР Мәдәният министрлығы</p> <p>,</p> <p>ТР Мәғлүматлаштыру һәм элемтә министрлығы "СМӨБ" МКУ</p>	<p>1,350 млн. сум</p> <p>230 мең сум</p>	ТР бюджеты
3	<p>Цифрлы мәғлүмат ресурсларын булдыру һәм алардан файдалану өлкәсендә мәдәният учреждениеләре белгечләрен компьютер компетентлыкны арттыру</p>	2016-2021 еллар	<p>ТР Мәдәният министрлығы МКУ "СМӨБ"</p> <p>« Мәгариф бүлеге» МКУ</p>	145 мең сум	Район бюджеты
4	<p>Район территориясендә өч социаль-мәдәни кластер булдыру</p>	<p>Беренче этап 2016-2021 еллар икенче этап 2021-2030</p>	<p>ББМР БК "СМӨБ" МКУ</p>	<p>Бюджеттан тыш керемнәр һәм чыганаclar</p>	<p>инвесторларның иганәлек ярдәме</p>

5	Район мәдәният учреждениеләренең янғын сүндерү һәм саклау нормаларына туры килмәвен бетерү. - ашыгыч чакыру тәймәсе урнаштыру; - янғын сүндерү сигнализациясе урнаштыру - янғын сүндерү һәм саклау жиһазларына техник хезмәт күрсәтү	беренче этап 2016-2021 еллар	ББМР БК . районның авыл жирлекләре "СМӨБ" МКУ	6,900 млн. сум.	ТР бюджеты Район бюджеты
---	---	---------------------------------	---	-----------------	---------------------------------

7.4 Спорт

Районның спорт тормышы бик бай. Балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбенең 4 спорт бүлгегә, 1000гә яқын бала һәм яшүсмерне үз эченә алган балалар сәламәтләндрерү-белем бирү үзәгенең 13 спорт төре буенча 45 төркем эше оештырылды.

Көрәшчеләребез Мәсгутов Илдар, Гыйльмеханов Дилүс, футболчылар, укчылар командасы үзләренең уңышлары белән сөендерә. Район милли көрәш буенча республика рейтингында 17нче, яшыләр сәясәте буенча 10нчы урында тора.

Катнашучыларны алкалы хоккей, футбол, йөзү, татар-башкорт спорт көрәше, массакүләм чаңгы ярышлары зур кызыксынып уза.

Районда спорт белән шөгыйльләнү өчен менә дигән база бар, ул футбол стадионы, йөзү бассейны булган спорт комплексы, 22 хоккей тартмасы, шулардан 5 заманча пластик, «Татнефть» ААЖ бүләк иткән, 9 универсаль спорт майданчыгы һәм 26 спорт залы. Бездә 2030 елга физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүче халыкның тоткан урынын 38,2% тан 45% ка кадәр житкерү өчен ББМРда физик культура һәм спортны үстерү үткәрелә торган социаль сәясәтнең өстенлекле юнәлеше булып тора һәм ышанычлы норматив-хокукый нигезгә нигезләнә. Физик культура һәм спортны үстерү өчен киң мөмкинлекләр тудырыла.

2016-2020 елларга Физик культураны һәм спортны үстерү, аларны район халкының сәламәт яшәү рәвешен формалаштыруда куллану, физкультура-сәламәтләндрерү һәм спорт эшен үстерүдә катнашучы барлык учреждениеләр һәм ижтимагый оешмалар эшчәнлегенең нәтижәлелеген күтәрү-2016-2020 елларга Физик культураны, спортны үстерү максатыннан башкарыла.

Әлеге тармакны үстерү буенча бурычлар:

- яшьләр арасында сәламәт яшәү рәвешен һәм яшьләр арасында сәламәтлекне ныгыту һәм саклауның тиешле күнекмәләрен формалаштыру;
- матди-спорт базасын камилләштерү;
- физкультура кадрларының һөнәри осталыгын арттыру;
- физик тәрбия һәм спорт әзерлегенең инновацион технологияләрен эшләү.

Районда физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүнең гаммәвилеген арттыру буенча билгеле бер эш алып барыла.

2016 елның 1 гыйнварына Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районында массакүләм физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүчеләр саны 10021 кеше тәшкил итте, бу район халкының гомуми саныннан (38,20 процент) тәшкил итә.

Район халкының гомуми 2975 кешене үз эченә алган 3 физкультура коллективында сәламәтләндрерү һәм массакүләм-спорт эшен оештыру эшләре алып барыла. Соңгы елларда Татарстанда төрле милек формасындагы предприятиеләрдә физкультура-спорт эше активлашты. Төрле финал республика спорт ярышларында ел саен ике меңнән артык хезмәткәр катнаша. Физкультура-спорт активлыгын күтәрү, эшкә яраклы халыкның сәламәт яшәү рәвешенә кызыксынуын арттыру, физкультура коллективларының санын арттыру республика физкультура-спорт жәмгыятьләре һәм профсоюзларның тармак рескомнары арасында хезмәттәшлек турында озак сроклы килешүләр төзегәннән соң мөмкин булды. Халыкны сәламәт яшәү рәвешенә жәлеп итүнең бер төре булып массакүләм физкультура-спорт чаралары уздыру тора. Мәсәлән, "Россия чаңгы юлы" Бөтенроссия чаңгы ярышлары һәм "Милләт кроссы" бөтенроссия йөгерү көне кысаларында районда "Татарстан чаңгы юлы" массакүләм чаңгы

ярышлары һәм жиңел атлетика узышлары үткәрелә, аларда ел саен 2000гә якин кеше катнаша.

Авыл халкын физик культура һәм спорт белән шөгылләнүгә жәлеп итү максатыннан республикада ел саен "сәләмәтлек" комплекслы чарасы үткәрелә, анда ел саен Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районында яшәүче 9000 кешегә кадәр кеше катнаша. Яшьләр һәм өлкәннәр арасында район жыелма командалары катнашкан "Көрәш" милли спорт көрәше буенча ярышлар халык арасында иң популярларыннан санала.

"2014 елның 31 декабренә адаптив физик культура һәм спорт турында мәгълүматлар" 3-адаптив физик культура һәм спорт турында мәгълүматлар " дигән еллык статистик хисап мәгълүматлары буенча Татарстан Республикасында адаптив физик культура һәм спорт белән 7,4% шөгылләнә. Мөмкинлекләре чикләнгән затларны физик культура һәм спорт белән шөгылләнүгә жәлеп итү, аларны социаль адаптацияләү максатыннан район халкы ел саен инвалидларның республика физкультура-спорт жәмгыяте, яшьләр сәясәте, спорт һәм туризм бүлеге оештырган республика ярышларында инвалидларның агитацион йөгәрендә ел саен очрашулар оештыра. Мөмкинлекләре чикләнгән затлар арасында ел саен 5 спорт төре буенча ярышлар уздырыла.

Районда физик культура һәм спорт өлкәсендә «Балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе» муниципаль бюджет өстәмә белем бирү учреждениесе, Балык Бистәсе муниципаль районының «Балалар сәләмәтләндерү үзәге» өстәмә белем бирү муниципаль бюджет учреждениесе, Балык Бистәсе муниципаль районының «Дельфин» спорт-савыктыру комплексы муниципаль бюджет учреждениесе үз эшчәнлеген гамәлгә ашыра.

Укучыларның гомуми саны "ДЮСШ" спорт мәктәбендә 483 кеше, "ДОО(П) Ц" МБУ линиясе буенча 542 укучы тәшкил итә. Балалар һәм үсмерләр спорт мәктәбе МБУ, «ДОО(П)Ц» ДБИ тренерлары тарафыннан укыту-тренировка дәрәсләре «Дельфин» ССК һәм «ДЮСШ» өстәмә һөнәри белем бирү МБУ структур бүлекчәсе базасында «Яшьлек» стадионы-мәйданчыгында, шулай ук районның « авыл жирлекләре спорт залларында алып барыла.

“Дельфин” спорт комплексында 2 йөзү бассейны, фитнес белән шөгыйльләнү өчен кече һәм зур зал, милли көрәш белән шөгыйльләнү залы, спортның уен төрләре белән шөгыйльләнү өчен спорт залы, сауна, тренажер залы, массаж кабинеты, гидромассаж кабинеты, жылы чишенү бүлмәләре булган пластик хоккей тартмасы бар.

Физик культура һәм спортны пропагандалау өчен яшьләр сәясәте, спорт һәм туризм бүлеге тарафыннан ағымдагы ярышлар һәм республика ярышларында иң көчле спортчыларның чыгышлары буенча массакуләм мөгълүмат чараларын оператив тәэмин итү системасы эшләнде. Шулай ук Балык Бистәсе муниципаль районының Интернет-сайты даими рәвештә фото һәм видео материаллары белән яңа спорт мөгълүматы белән тулыландырыла. Барлык спорт чаралары массакуләм мөгълүмат чараларында, шул исәптән “Авыл офыклары” район газетасында да яктыртыла.

Спорт өлкәсендәге проблемалар:

- системалы рәвештә физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүче халыкның өлеше түбән булу;

- авыл торак пунктларында хоккей тартмалары, спорт мөйданчыклары төзү өчен жирле бюджетта акча житмәү;

Бөян ителгәннәрдән чыгып, 2016-2021 елларга Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районында физик культураны һәм спортны үстерүнең түбәндәге төп юнәлешләрен формалаштырырга мөмкин:

1. Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районы халкының уртача гомер озынлыгын һәм тормыш сыйфатын арттыру, сәламәтлекне саклау һәм ныгыту, мәдәният дәрәжәсен һәм сәламәтлек потенциалын арттыру, вакытыннан алда үлүне кисәтү;

2. сәламәтлекне ныгыту чараларында катнашуга мотивация тудыру, сәламәт яшәү рәвешенең индивидуаль белем һәм күнекмәләрен үстерү;

3. физкультура-савыктыру һәм спорт дәрәсләрендә катнашуга районның спорт оешмаларын һәм учреждениеләрен актив жәлеп итү;

4. Авыл жирлекләре жирле үзидарә органнарына уен майданчыклары, хоккей тартмалары, инвентарь белән тәэмин итүдә ярдәм итү;

5. Мәктәп һәм мәктәпкәчә яшьтәге балаларга физик тәрбия бирү сыйфатын яхшырту;

6. эшләүче яшьләр, хезмәткәр һәм тулаем алганда яшьләр арасында спорт-савыктыру чараларын оештыру һәм уздыру;

7. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру һәм социаль-тискәре күренешләренә профилактикалау максатларында «Форпост» жәмәгать тәртибен саклау буенча яшьләр формироваиесе эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

8. массакуләм физик культура, спорт һәм туризм үсеше. Хоккей тартмалары төзү, спорт жиһазлары сатып алу.

9. физик культура һәм спорт өлкәсенә өстәмә ресурслар, иганәче чараларын жәлеп итү өчен шартлар тудыру;

10 «Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ГТО) Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәгән район гражданнының өлешен арттыру.

Көтелә торган нәтижәләр:

- поселокта һәм районда яшәү урыны буенча физкультура эшен оештыру норматив тәэмин итү дәрәжәсе нигезендә 2021 елга спорт инфраструктурасын булдыру;

- район халкының төп өлешен физкультура секцияләренә жәлеп итү;

- системалы рәвештә физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүче халыкның чагыштырмача авырлыгын күтәрү, «Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ГТО) Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәгән район халкының өлешен арттыру.

- физкультура хезмәтләренә аеруча кирәкле төрләрен (йөзү бассейны, тренажёр залы, фитнес клубы) үз-үзен аклауга күчү.

Хәл итү юллары:

1. Сәламәтлекне актив саклап калу һәм ныгыту, мәдәният дәрәжәсен һәм сәламәтлек потенциалын күтәрү, вакытыннан алда

үлемне кисәтү. халыкның уртача гомер озынлыгын һәм тормыш сыйфатын яхшырту.

2. Сәламәтлекне ныгыту чараларында катнашуга кызыксыну тудыру, сәламәт яшәү рәвешенәң индивидуаль белем һәм күнекмәләрен үстерү
3. Массакүләм физкультура-савыктыру һәм спорт дәресләрендә катнашуга районның спорт оешмаларын һәм учреждениеләрен актив жәлеп итү
4. Авыл жирлекләренәң жирле үзидарә органнарына уен майданчыклары, хоккей тартмалары, инвентарь белән тәэмин итүдә ярдәм итү;
5. Мәктәп һәм мәктәпкәчә яшьтәге балаларга физик тәрбия бирү сыйфатын арттыру
6. Эшләүче яшьләр, хезмәткәр һәм гомумән район яшьләре арасында спорт-савыктыру чараларын оештыру һәм үткәрү
7. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру һәм социаль-тискәре күренешләрне профилактикалау максатларында «Форпост» жәмәгать тәртибен саклау буенча яшьләр формированиеесе эшчәнлеген гамәлгә ашыру
8. Физик культура һәм спорт өлкәсенә өстәмә ресурслар, иганәчелек чараларын жәлеп итү өчен шартлар тудыру
9. «Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ГТО) Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәгән район гражданнының өлешен арттыру;
10. универсаль спорт майданчыкларын төзү һәм реконструкцияләү;
11. Хоккей тартмалары төзү, спорт жиһазлары сатып алу, спорт корылмаларын ел әйләнәсендә файдалану;
12. Ябык боз сарае төзү;
13. Балык Бистәсе районы территориясендә «Өченче яшь» спартакиадасы кысаларында район, зона һәм республика физкультура-

сәламәтләндрерү, комплекслы, спорт чараларын уздыру һәм катнашу, урта һәм өлкән яшьтәге халык төркемнәре (ветераннар, өлкән яшьтәге затлар) арасында чемпионатлар, беренчелекләр, ачык турнирлар, «Сәламәтлек», «авылдашлар» спартакиадалары кысаларында авыл районнары командалары арасында комплекслы чаралар уздыру. «спорт төрләре буенча муниципаль хезмәткәрләр спартакиадасы»

14. Гомуми белем бирү оешмаларында спортның уен төрләрен үстерү, шул исәптән ярышлар уздыру: «КЭС-БАСКЕТТ» мәктәп баскетбол лигасы; мини-футбол буенча «мини-футбол - мәктәпкә!». «Президент ярышлары», "Президент спорт уеннары»ярышлары һәм фестивальләрендә катнашу. «Милләт кроссы», « Россия чаңгы юлы», «Бөек Ватан сугышында Жинүнең еллыгын бәйрәм итүгә багышланган район марафоны " популяр спорт-массакуләм чаралар үткәрү. "Күн туп», " Алтын алка»Бөтенроссия ярышларының район, зона республика этапларын уздыру һәм катнашу;
15. Район спортчыларын Россия һәм халыкара ярышларда әзерләүне һәм катнашуны тәмин итү. Район бәйгесен уздыру һәм Татарстан Республикасы балалар-яшүсмерләр спорт мәктәпләре арасында укуту-тәрбия эшенең иң яхшы куелышына республика смотр-конкурсында катнашу. Жәйге чорда " ДЮСШ«,» ДОО(П)Ц «мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре укучылары өчен уку-күнегүләр жыеннарын оештыру һәм үткәрү;
16. Балык Бистәсе муниципаль районы «балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе», «Дельфин «спорт-сәламәтләндрерү комплексы», Балык Бистәсе муниципаль районы, спорт билгеләнешендәге объектлар тренерлары арасында спорт-массакуләм һәм физкультура-сәламәтләндрерү эшен иң яхшы куюга район конкурсы үткәрү турындагы нигезләмәләрне эшләү, раслау һәм камилләштерү;
17. Мәгариф оешмалары эшенә спортчы паспортларын физкультура-спорт юнәлешендә кертү;

18. Тәҗрибә һәм методик материаллар тарату максатыннан районның авыл җирлекләрендә, предприятие һәм учреждениеләрендә физик культура һәм спортны үстерү буенча комплекслы тикшерүләр үткәрү;

19. "2016-2020 елларга Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының авыл яшьләре» муниципаль программасын гамәлгә ашыру;

20. Таблица № 12. Спортны үстерү өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
1	Актив сәламәтлекне саклау һәм ныгыту, мәдәният дәрәжәсен һәм сәламәтлек потенциалын күтәрү, вакытсыз үлүчеләрне кисәтү. халыкның уртача озынлыгын һәм тормыш сыйфатын арттыру	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-
2	халыкта сәламәтлекне ныгыту чараларында катнашуга мотивация булдыру, сәламәт яшәү рәвешенә индивидуаль сәләтен һәм күнекмәләрен үстерү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
3	спорт оешмаларын һәм учреждениеләрен массакуләм физкультура- сәламәтләндрү һәм спорт дәрәсләрендә катнашуга жәлеп итү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-
4	жирле үзидарә органнарына уен мәйданчыклары, хоккей тартмалары, инвентарь белән тәэмин итүдә булышлык күрсәтү;	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	Агымдагы чыгымнар	ББМР бюджеты
5	мәктәпкәчә һәм мәктәпкәчә яшьтәге балаларга физик тәрбия бирү сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
6	эшләүче яшьләр, хезмәткәрләр һәм тулаем район яшьләре арасында спорт- сәламәтләндрү чараларын оештыру һәм үткәрү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	Агымдагы чыгымнар	ББМР бюджеты
7	сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру һәм социаль-негатив күренешләрне профилактикалау максатларында «Форпост»жәмәгать тәртибен саклау буенча яшьләр оешмасы эшчәнлеген гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	2635,0	Республи ка бюджеты
8	физик культура һәм спорт өлкәсенә өстәмә ресурслар, иганәче чараларын жәлеп итү өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
9	«Хезмәткә һәм оборонага эзәр» (ГТО)Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәгән район гражданның өлешен арттыру	2016-2030 еллар	«ЯССҺТБ»МКУ «Мәгариф бүлеге» МКУ районның тестлаштыру үзәкләре	1500,0	Республи ка бюджеты
10	универсаль спорт мәйданчыктарын төзү һәм реконструкцияләү	2016-2021, 2030 елга кадәр фараз	«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», «ДЮСШ»	19221,1	Республи ка бюджеты
11	Хоккей тартмалары төзү, спорт жиһазлары сатып алу.	2016-2021 еллар	«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	3500,0	Республи ка бюджеты
12	Ябык боз сарае төзелеше	2021-2030 еллар	ББМР БК «ЯССҺТБ»МКУ,	280 000,0	Республи ка бюджеты

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
13	Балык Бистәсе районы территориясендә «Өченче яшь» спартакиадасы кысаларында район, зона һәм республика физкультура-сәламәтләндрерү, комплекслы, спорт чараларын уздыру һәм катнашу; урта һәм өлкән яшьтәге халык төркемнәре (ветераннар, өлкәннәр) арасында чемпионатлар, беренчелекләр, ачык турнирлар уздыру; комплекслы 2262,5 2262,5	2016-2021 еллар	«ЯСШТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	2262,5	Республика ка бюджеты
14	Гомуми белем бирү оешмаларында спортның уен төрләрен үстерү, шул исәптән ярышлар уздыру: «КЭС-БАСКЕТТ»мәктәп баскетбол лигасы; мини-футбол буенча "мини - футбол-мәктәпкә!». "Президент ярышлары«, "Президент спорт уеннары "ярышлары һәм фестивальләрендә катнашу Популяр спорт-массакуләм чаралар уздыру ("Милләт кроссы», "Россия Чаңгы Юлы» «Бөек Ватан сугышында Жинүнең еллыгын бәйрәм итүгә	2016-2021 еллар	«ЯСШТБ»МКУ, МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	2262,5	Республика ка бюджеты

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
	багышланган район марафоны) "Күн туп», " Алтын алка»Бөтенроссия ярышларының район, зона республика этапларын уздыру һәм катнашу				
15	Район спортчыларын Россия һәм халыкара ярышларда әзерләүне һәм катнашуны тәмин итү Район бәйгесен уздыру һәм Татарстан Республикасы балалар-яшүсмерләр спорт мәктәпләре арасында укыту-тәрбия эшенең иң яхшы куелышына республика смотр-конкурсында катнашу Жәйге чорда " ДЮСШ«,» ДОО(П)Ц «мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре укучылары өчен уку-күнегүләр жыеннарын оештыру һәм үткәру	2016-2021 еллар	«ЯССҺТБ»МКУ, МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	-	-
16	Балык Бистәсе муниципаль районы «балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе», «Дельфин «спорт-сәламәтләндрү комплексы», Балык Бистәсе муниципаль районы, спорт билгеләнешендәге объектлар тренерлары арасында спорт-массакуләм һәм физкультура-сәламәтләндрү эшен иң яхшы куюга район	2016-2021 еллар	«ЯССҺТБ»МКУ, МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	-	-

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыгана к
	конкурсы үткәрү турындагы нигезләмәләрне эшләү, раслау һәм камилләштерү				
17	Мәгариф оешмалары эшенә спортчы паспортларын физкультура-спорт юнәлешендә кертү	2016-2021 еллар	«ЯСШТБ»МКУ, МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	-	-
18	Тәҗрибә һәм методик материаллар тарату максатыннан районның авыл жирлекләрендә, предприятие һәм учреждениеләрендә физик культура һәм спортны үстерү буенча комплекслы тикшерүләр үткәрү	2016-2021 еллар	«ЯСШТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	-	-
19	"2016-2020 елларга Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының авыл яшьләре»муниципаль программасын гамәлгә ашыру	2016-2021 еллар	«ЯСШТБ»МКУ	3 371,5	ББМР бюджеты

Урбанизациянең җитди проблемаларының берсе аның стихияле характерда булуы, бу торақ урыны һәм эш урыны булмаган авыл халкының шәһәргә килү проблемасының кискенләшүенә китерә. Бу процесста авыл территорияләрендә яшәүчеләрне һөнәри белем бирүнең урта һәм югары оешмаларында укулар төп фактор булып тора, һәм, кагыйдә буларак, төп тарту үзәге Казан шәһәре булып

тора. Бу проблема мультиплицициялүче характерда, чөнки башкала хезмэт базарына һәм аның инфраструктурасына басым арта, шулай ук ББМР хезмәткә сәләтле халкының өлешен сизелерлек киметә.

Шуны билгеләп үтү мөһим: урбанизация шәхси ярдәмче хужалыкларда авыл хужалыгы житештерүен киметүгә китерә.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, бигрәк тә авыл торак пунктларыннан килгән яшь кешеләрне жәлеп итү үзәге Балык Бистәсе ш.т.п. да тора, чөнки Балык Бистәсе бистәсендә тормыш сыйфаты, хезмәт хакы дәрәжәсе, ял итү хезмәтләре күләме яшьләрнең авыл торак пунктларыннан китүенә китергән фактор булып тора. Тулаем алганда, ББМР хезмәт базары икътисадый мөнәсәбәтләрнең катлаулы системасын тәшкил итә. Хезмәт базарының төп элементлары фактта эшләүчеләр, эшсезләр, "соры" хезмәт базарында, шулай ук ЖҮО да эшләүчеләр. 2016 ел башына хезмәт базарының торышы 4 нче таблицада күрсәтелгән.

Таблица 13. 2016 ел башына ББМР хезмәт базарының торышы

Чараларның аталышы	Күрсәткечләр (кеше)
Мәшгульлек хезмәтенә мөрәжәгать итте, барлыгы:	3303
туры килә торган эш эзләүдә ярдәм итү	2166
хезмәт базарындагы хәл турында мәгълүмат	298
һөнәри ориентация өчен	839
исәпкә эш эзләүчеләр буларак куелды	359
Шул исәптән эшсез гражданнар	304
Эшсез дип танылган, барлыгы	267
Эшсезлек буенча пособие билгеләнде	267
Эшкә корылган, барлыгы:	175
шулардан:	
эшсез гражданнар	125
балигь булмаганнар	50

Эшсез граждaннар янэдэн һөнәри укытуга юнәлтелде, барлығы:	45
шул исәптән хатын-кызлар	22
16-29 яшьлек яшьләр	19
Жәмәгать эшләренә җибәрелде	152
Эшкуарлык эшчәнлеген теркәделәр	13
Күченүчеләр	5
Социаль җайлашу хезмәтләрен алдылар	49
01.01.2015 елда хисапта торучы эшсезләр саны.	111
Женесе буенча:	
хатын-кызлар	69
яше буенча:	
яшьләр 16-29 яшь	11
пенсия алды яшендәге	12
эшсезлек сәбәпләре буенча:	
үз теләге белән эштән китүчеләр	36
азат ителгәннәр	32
эштә озак вакытлы тәнәфес булган кешеләр	21
хәрби хезмәттән азат ителгәннәр	-
иректән мәхрүм итү урыннарыннан азат ителгән затлар	-
уку йортларын тәмамлаучылар	1
Белеме буенча:	
югары һөнәри	15
урта һөнәри	45
урта	51
Эшсезлек дәрәжәсе (%) 01.01.2016 ел	0,87
Эшсезлекнең уртача озынлыгы (ай).	4,5
пособиенең уртача күләме (сум)	3254

Буш эш урыннарын биләү өчен предприятиеләрнең хезмәткәрләргә ихтыяжы, барлығы	302
шуларның : эшче һөнәрләргә:	260

Һөнәре буенча югары белемле гражданныр: зооинженер, инженер, туган тел укытучысы, икътисадчы, башлангыч сыйныфлар укытучысы, биолог, ветеринария табибы, эпидемиолог.

Урта һөнәри белеме белән хисапта торучы гражданныр: тәрбияче, юрист, сатучы, техник-икътисадчы, агроном, тракторчы-машинист, швей, тракторчы, фельдшер, пешекче, укытучы, ветеринария фельдшеры, слесарь, бухгалтер, тегүче, зоотехник һ.б.

Халык мәшгульлеге үзәгенә учетка куелуның сәбәпләре түбәндәгеләр:

1. предприятиенә бетерелүе;
2. эшчеләр санының яисә штатның кыскартылуы;
3. үз теләге белән;
4. яклар килешүе белән шартнамәне өзү буенча;
5. хезмәт шартнамәсенең срогы тәмамлангач һ.б.

Кеше капиталын үстерү һәм хезмәт базары балансы өлкәсендәге проблемалар сыйфатында түбәндәгеләрне формалаштырырга мөмкин:

- урта һәм югары һөнәри белеме булган хезмәткә сәләтле яшьтәге кешеләр арасында эшсезлекнең югары дәрәжәсе;

- хезмәт хакы уртача ББМР буенча югарырак булган буш эш урыннары булмау;

- түбән хезмәт хакы;

- соры базарда эшләүчеләрнең санын арттыру;

- түбән пенсия.

Тәгъбирләннгән проблемаларны хәл итү өчен чаралар:

1. Уртача һәм югары һөнәри белемгә ия булган ББМР эшсезләренә эш белән тәэмин ителмәү сәбәпләренә анализ ясау. Халыкны эшкә урнаштыру өчен инвестиция тәкъдимнәрен эзерләү;
2. Хужалык итүче субъектлар өчен хезмәткәрләренә хезмәт хакы артканда муниципаль преференцияләр бирү буенча тәкъдимнәр эзерләү
3. лидерлык сыйфатларын үстерү максатында урта һәм югары һөнәри белемгә ия кешеләр белән тренинглар үткәрү;
4. Авыл хужалыгы товар житештерүчеләре заказы буенча шәхси ярдәмче хужалыкларда кош, дуңгыз һәм мөгезле эре терлекләр үстерү проектларын эшләү һәм гамәлгә ашыру;
5. Хужалык итүнең кече рәвешләренә «симметрияле финанс ярдәме» турындагы тәкъдимнәренә ОИСЭЗда кертү өчен эре хужалыкларга да (житештерелә торган продукция күләмнәре критерийлары буенча) тиндәш булу;
6. ББМР урта һөнәри белем бирү оешмаларын тәмамлаучыларның ихтыяжына анализ ясау һәм, кирәк булганда, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына эзерлек юнәлешләрен үзгәртү инициативасы белән чыгу;
7. Икътисадый зонаның башка муниципаль районнарыннан белгечләргә өйрәтү, күнекмәләр булдыру һәм тәҗрибә тапшыру өчен ББМРда АПК белгечләрен эзерләү буенча координация-ресурс үзәге булдыру;
8. АПК өлкәсендә эшче һөнәрләр буенча еллык зональ смотр-конкурс уздыру;
9. Сатып алу срогы билгеләнгән белгечләр өчен авыл жирендә аренда торагы төзү;

Таблица № 14. Халыкны эш белән тәэмин итү һәм социаль ярдәм өлкәсендәге чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыган ак
----------	-------------	--------------------------	--	--	---------------------

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыган ак
1	Урта һәм югары һөнәри белеме булган РСМР ның эшсез яшәүчеләренә эш белән тәмин ителмәү сәбәпләренә анализ ясау. Халыкны эшкә урнаштыру өчен инвестиция тәкъдимнәрен әзерләү	01.06.2016 ел	ББМР БК, мәшгульлек үзәкләре	-	-
2	Хезмәткәрләренә хезмәт хақы артканда муниципаль преференциялар бирү буенча тәкъдимнәр әзерләү	01.09.2016 ел	ББМР БК,	-	-
3	Алдыңгы сыйфатларны үстерү максатында урта һәм югары һөнәри белемгә ия кешеләр белән тренингләр үткәрү	01.09.2016 ел	ББМР БК, ВШГМУ К(П)ФУ	-	-
5	Авыл хужалыгы житештерүчеләре заказы буенча шәхси ярдәмче хужалыкларда кош, дунгыз һәм мөгезле эре терлекләр үстерү проектларын эшләү һәм гамәлгә	сентябрь 2016 ел	ББМР БК,	2017 – 120,0	Бюджет тан тыш

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыган ак
	ашыру				
6	Кече хужалыкларга "симметрияле финанс ярдәме" турындагы тәкъдимнәре ОИСЭЗга кертү өчен эре хужалыкларга да шундый ук тәкъдим кертү (житештерелә торган продукция күләмнәре критерийлары буенча)	01.09.2016 ел	ББМР БК,	-	-
7	ББМР урта һөнәри белем бирү оешмаларын тәмамлаучыларның ихтыяжына анализ ясау һәм, кирәк булганда, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына әзерлек юнәлешләрен үзгәртү инициативасы белән чыгу	01.07.2017 ел	ББМР БК,	-	-

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыган ак
8	Икътисадый зонаның башка муниципаль районнарыннан белгечләргә өйрәтү, күнекмәләр булдыру һәм тәҗрибә тапшыру өчен ББМРда АПК белгечләрен әзерләү буенча координация-ресурс үзәге булдыру	01.07.2017 ел	ББМР БК,	-	-
9	АПК өлкәсендә эшче һөнәрләр буенча еллык зона смотр-конкурсын үткәрү	2017-2018 еллар	Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, ББМР БК, ОИСЭЗ	-	-
10	Сатып алу срогы кичектерелгән белгечләр өчен авыл жирендә аренда торагы төзү	2017-2021 еллар	Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы икътисадый зонаның муниципаль районнары башлыклары, Татарстан Республикасы Президенты каршындагы Дәүләт торак	2017 – 16 000,0 2018 – 15 800,0	ТР

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыган ак
			фонды белән берлектә		

Бу чараларны гамәлгә ашыру, фаразлар буенча, хезмәткә сәләтле халык санын, ББМР халкының гомуми санын һәм эшлекле активлыкны арттыруга китерергә мөмкин. Халыкның уртача тыгызлыгы күрсәткеченең артуы фаразлана. 2020 елга күрсәткеч 27,8 дән 28,5 кешегә кадәр 1 кв.км га, ә 2035 елга - 1 кв.км га 28,2 кешегә кадәр артачак.

2030 елга кадәрге чорга халык санын фаразлау халык санын арттыруны күздә тотта. Беренче этапта район халкының гомуми саны 27,5 мең кеше тәшкил итәчәк, хисап саргына - 27,1 мең кеше. Балык Бистәсе ш.т.п. халкының фаразланган саны беренче чиратта 8,3 мең кеше һәм исәп-хисап чорына 8,7 мең кеше тәшкил итәчәк.

**2030 елга кадәр Балык Бистәсе муниципаль районында “Доверие-Ышаныч”
ХСХККУ” ДАСХКУ буенча проблемалар һәм аларның чишелешләре
юллары**

№	Проблема	Аларны хәл итү юллары	Көтелгән нәтижәләр	Тормышк а ашыру елы	Жаваплы башкаручыла р (килешенү буенча)
1	Социаль хәвефле хәлдәге гаиләләр	Гаилә иминлеген иртә ачыклау һәм социаль хәвефле хәлдәге гаиләләргә һәм балаларны	ТР буенча күзәтүсез балаларның тоткан урныннан югары	2030 елга кадәр	КЦСОН, ОСЗ, Авыл жирлекләре, профилактика субъектлары

		исәпкә кую буенча ведомствоара хезмәттәшлек	булмауга ирешү		
2	КБОга дәүләт ярдәме күрсәтү	Грант акчаларын жәлеп итү конкурсларында катнашу	Мөһим социаль функцияләрне башкару эшчәнлеген гамәлгә ашыру	2030 елга кадәр	КБО
3	Объектның инвалидлар өчен уңайлы булу шартларын тәмин итү	Объектны инвалидлар өчен уңайлы шартлар тәмин итү турында ТР законнары таләпләренә туры китерү	Объектта халыкның аз мобиль төркемнәренә хезмәт күрсәтү	2016 ел	КЦСОН, ОСЗ, Филиал №35 РЦМП
4	Учреждение хезмәткәрләренә инвалидлар өчен хезмәт алырга комачаулаучы каршылыкларны жинүдә мәгълүматлаштыруны ң түбән дәрәжәсе	Инвалидлар өчен хезмәт күрсәтүләрдән файдалану мөмкинлеген тәмин итү мәсьәләләре буенча учреждение хезмәткәрләренә инструкцияләү өчен методик пособие эшләү	Инвалидларга кирәкле ярдәм күрсәтү мөмкинлеге	2016 ел 100%	КЦСОН, ОСЗ, Филиал №35 РЦМП
5	Социаль хезмәт күрсәтүнең сыйфаты һәм һәркем файдалана алырлык булуы	Учреждение хезмәткәрләренә ң квалификация дәрәжәсен күтәрү	Өлкән яшьтәге гражданнарны ң һәм инвалидларны ң актив тормыш позициясен саклап калу	2021елга кадәр 100%	КЦСОН
6	Социаль хезмәт күрсәтүләре базарын үстерү	Максатчан программалар эшләү	Өлкән яшьтәге гражданнарны ң һәм инвалидларны ң актив тормыш позициясен саклап калу	2021елга кадәр	Башкарма комитет

8.Территорияне үстерү

Территорияләрне үстерүнең төп максаты - торак пунктларын төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү, социаль әһәмияткә ия объектлар төзү, гомуми файдаланудагы жирле әһәмияткә ия булган автомобиль юлларын норматив хәлгә китерү.

8.1. Торак төзелеше һәм территорияләрне төзекләндерү

Балык Бистәсе муниципаль районын төзүнең һәм аның инфраструктурасын үстерүнең төп максатлары:

- халыкның уңайлы яшәү шартларын тәмин итү;
- арзанлы торак базарын булдыру; һәркем сатып ала алырлык торак базарын булдыру;

- Бурычлар:

- «Россия гражданнына - һәркем сатып ала алырлык һәм уңайлы торак» милли проектын гамәлгә ашыру юлы белән халыкның торактан файдалана алуын һәм уңайлы яшәү шартларын тәмин итү, ипотека торак кредитлавы программалары, күчемсез милек базарын үстерү һәм торак урыннарына мохтаж гражданнырга карата социаль наем шартнамәләреннән файдалану;

- район территориясендә төзелешнең эксплуатация чыгымнарын киметүгә ярдәм итә торган генераль планы нигезендә яңа технологияләр кулланып торак һәм инженерлык коммуникацияләре төзү;

- төзелеш эшләренең төзелеш процессын һәм сыйфатын күтәрү;

- төзелеш тармагын үстерүгә хосусый капитал жәлеп итү өчен уңай шартлар тудыру.

2010-2015 еллар чорында торакны сафка бастыру 64,174 мең кв. метр тәшкил итте.

2015 елда район халкы тарафыннан индивидуаль торак йортлар төзегәндә 280 млн. сумга яқын инвестицияләр кертелә. 2015 елда 13 мең кв. метр торак төзелде һәм файдалануга тапшырылды: бу-125 индивидуаль торак йорт, шулай ук «2013-2017 еллардагы авария хәлендәге торак фондыннан гражданны күчерү» программасы буенча 4 фатирлы торак йорт. 01.01.2016. Балык Бистәсе

муниципаль районьнда торак фонды майданы 759,3 мең кв. м тәшкил иткән, шул рәвешле бездә 1 кешегә 29,7 кв.м торак туры килә (республика буенча – 26,8 кв. м). Штп. да актив төзелеш Балык Бистәсенә «Северный» бистәсендә алып барыла, 177 торак йорт төзелгән, электр, су белән тәмин ителгән.

Узган ел район 21 республика программасында катнашты, бу районның Капиталь һәм юл төзелеше буенча төзелеш тармагы предприятиеләре тарафыннан 1,5 миллиард сумнан артык акча үзләштерелгән, алдагы елга карата үсеш 15% тәшкил иткән.

Шәхси торак төзелеше өчен учетта торучы 285 гаиләдән 244 күп балалы гаилә жир кишәрлекләре алды.

Соңгы елларда 466 Бөек Ватан сугышы ветераны төзекләндерелгән, шуларның 10сы 2015 елда алынган. 2 ветеран гаиләсе өчен шәхси торак йортлар төзелде. «2020 елга кадәр авыл территорияләрен тотрыклы үстерү» федераль максатчан программасы зур ярдәм күрсәтә, аның кысаларында 2015 елда 35 гаилә торак шартларын яхшыртуга 24,4 миллион сум күләмендә субсидия алды.

«Социаль ипотека» программасы буенча 1 Күп фатирлы торак йорт төзелеше башланды. Балык Бистәсе.

Югарыда күрсәтелгән программаларны уңышлы тормышка ашыру, шулай ук район халкы тарафыннан индивидуаль торак йортлар төзү 2020 елга 65,0 мең кв. м торак төзүгә һәм бер кешегә 30,9 кв. м исәбенән, ә 2030 елга 33,2 кв. м торак белән тәмин итү күрсәткеченә ирешергә мөмкинлек бирчәк.

Таблица № 16. Бер кешегә исәпләгәндә гомуми торак майданы белән тәмин ителеш

Күрсәткечләр	Еллар	2015	2016	2018	2020	2021	2024	2025	2030
Халыкның уртача еллык саны, мең кеше.	База сценарие буенча	26,23	26,15	26,15	26,17	26,18	26,9	27,0	27,5
Бер кешегә, кв. метрга исәпләгәндә гомуми торак майданы белән тәмин ителеш	База сценарие буенча	29,10	29,70	30,50	30,9	31,2	32,1	32,9	33,2

Күпфатирлы йортларга капитал ремонт үткөрү турында Федераль законны гамәлгә ашыру кысаларында су белән тәэмин итү системаларын, канализацияне һәм жылыту системаларын реконструкцияләү һәм ремонтлау, күмәк һәм индивидуаль исәпкә алу приборларын урнаштыру буенча зур эш башкарылды. Бу юнәлештә эш 2020 елга кадәр дәвам итәчәк һәм капитал салулар күләме 23,6 млн. сум тәшкил итәчәк.

Сәламәтлек саклау объектларын модернизацияләү кысаларында Бәткә һәм Кече Әшнәк авылларында 2 модульле фельдшер-акушерлык пункты төзелде, Котлы Бөкәш табиблык амбулаториясе, район үзәк хастаханәсе бинасында балалар консультациясе бүлгә, 6 фельдшер-акушерлык пункты ремонтланды.

«Уңайлы мохит» программасы буенча район үзәк хастаханәсендә, районның 6 гомуми белем бирү мәктәбендә эшләр башкарылды.

Узган ел «Мишутка» балалар бакчасында капитал ремонт үткөрелде. Балык Бистәсе һәм Полянка балалар бакчасы. «Йолдыз» балалар бакчасын ачу безнең өчен әһәмиятле объект булды. Балык бистәсе 80 урынга исәпләнгән, шулай ук Балык Бистәсе штип 350 урынга исәпләнгән күпфункцияле үзәк.

Балык Бистәсе һәм Югары Тегермәнлек торак пунктларында ике универсаль спорт майданчыгы файдалануга тапшырылды.

Татарстан Республикасында игълан ителгән Парклар һәм скверлар елы кысаларында Балык Бистәсе район үзәгендә Яр буенда майданда, Район мәдәният йорты янындагы парк төзекләндерелде. Территорияләрне төзекләндерү, яшелләндерү буенча эш башкарылды, 3500 куак һәм 1700 агач утыртылды.

Пути решения:

- 1) капитал төзелеш, ремонт һәм модернизация буенча республика программаларында ның атнашуы
- 2) юл төзелеше программаларында катнашу
- 3) РМР авыл жирлекләренең генераль планнарын эшләү һәм раслау
- 4) «Березка» балалар бакчасы модернизациясе
- 5) ике торак пунктта ФАПлар төзү

- 6) “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ да капитал ремонт (балалар консультациясе)
- 7) «Р.Бистәсе район дәүләт ветеринария берләшмәсе» дәүләт учреждениесенә капитал ремонт
- 8) Тәберде Чаллысында күпфункцияле үзәк төзү
- 9) Ике спорт мәйданчыгы төзелеше
- 10) Күпфатирлы йортларга капитал ремонт
- 11) Авыл советлары биналарын капитал ремонтлау
- 12) Котлы Бөкәш авылы мәдәният йортына капитал ремонт
- 13) Су саклау зоналары территорияләрен төзекләндерү
- 14) Торак төзелешен үстерү һәм территорияләрен төзекләндерү өлкәсендәге гамәлләр;
- 15) гражданның уңайлы яшәү шартларын тәмин итү һәм һәркем ала алырлык торак базарын формалаштыру;
- 16) төрле типтагы аз катлы төзелешләрен кич куллану (утар, коттедж, югары катлы блоклы төзелеш);
- 17) Булган торак фондын исәпкә алуны корректировкалау; аның составында еш кына торак белән тәмин ителешнең чынбарлыктагы күрсәткечләрен, шулай ук яңа төзелешнең исәп-хисап күрсәткечләрен бозып күрсәткән баланстан күчерелмәгән йортларның мәйданы кала;
- 18) Демографик өзгичләнең яхшыруы өчен, нәтижәле миграция сәясәтен гамәлгә ашыру һәм торак проблемасын хәл итү исәбенә муниципаль берәмлекләрен тотрыклы үсеш өчен шартлар тудыру;
- 19) Инвесторларга һәм төзүчеләргә салым ташламалары бирүгә ярдәм итү;
- 20) Сәнәгатьне төзелеш индустриясен һәм төзелеш материалларын үстерү;
- 21) торак төзелешенең конкурентлы базарында торак тәкъдимне арттыру өчен коммуналь инфраструктураны алдан үстерүне тәмин итү,

22) төзелешкә эзерлэнгән жир кишәрлекләре базарын формалаштыру.

Таблица № 17. Торак төзелеше һәм территорияләрне төзекләндерү өлкәсендә чаралар

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыга нак
1	- Республика программаларында ББМРның капитал төзелеш, ремонт һәм модернизацияләү буенча катнашуы	2016-2030 еллар	ББМР БК, ТР министрлыклары һәм ведомстволары	-	ТР бюджеты
2	Муниципаль юл фонды акчалары исәбеннән юл эшләре башкару	2016-2030 еллар	ББМР БК	-	Жирле бюджет
3	ББМР авыл жирлекләренен генераль планнарын эшләү һәм раслау	2016-2030 еллар	ББМР БК, АЖ башлыклары	-	Жирле бюджет
4	«Березка» балалар бакчасын модернизацияләү	2016 ел	ББМР БК, «Строитель-5» ЖЧЖ	9000,0	ТР бюджеты

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыга нак
5	Ике торак пунктта ФАПлар төзү	2016 ел	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	4972,04	ТР бюджет ы
6	“Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ да капиталь ремонт (балалар консультациясе)	2016 ел	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	1800,0	ТР бюджет ы
9	1) «Р.Бистәсе район дәүләт ветеринария берләшмәсе» дәүләт учреждениесенә капиталь ремонт	2016 ел	ББМР БК, «Строймонтаж» ЖЧЖ	2000,0	ТР бюджет ы
10	Тәберде Чаллысы авылында күп функцияле үзек төзелеше	2016 ел	ББМР БК, «КСМУ» ЖЧЖ	5300,0	ТР бюджет ы
11	Ике спорт мәйданчыгы төзү	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	3875,0	ТР бюджет ы

№	Чара	Үтәү сроктлары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыга нак
12	Күп фатирлы йортларны капиталь ремонтлау	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	5800,0	ТР бюджет ы
13	Авыл советлары биналарын капиталь ремонтлау	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	3000,0	ТР бюджет ы
14	Котлы Бөкәш авылы мәдәният йортына капиталь ремонт	2016 ел.	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	6200,0	ТР бюджет ы
15	Су саклау зоналары территорияләрен төзекләндерү	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	20000,0	ТР бюджет ы
16	Балык Бистәсе районы торак пунктларында урамнарны яктырту челтәрләрен модернизацияләү (1200 LED яктырткыч урнаштыру, 115	2017-2020 еллар	МБ БК, жирле үзидарә органнары	36,0	ТР бюджет ы

№	Чара	Үтәү сроклары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыга нак
	км SIP 2)				

8.2. Торак-коммуналь хужалык

Торак-коммуналь хужалык предприятиеләре эшчәнлегенең нәтижәлелеген арттыру халыкка хезмәт күрсәтүнең сыйфатын күтәрүне, аның законлы хокукларын һәм мәнфәгатьләрен яклауны, шулай ук тармакның тотрыклы һәм нәтижәле эшләвен тәмин итүгә юнәлдерелгән.

Торак-коммуналь хезмәтләргә үстерү максатлары:

1. Районның торак-коммуналь комплексы эшчәнлегенең ышанычлылыгы һәм тотрыклы булуына ирешү, күрсәтелә торган торак-коммуналь хезмәтләргә сыйфатын яхшырту, районда ягулык-энергетика ресурсларын куллануның нәтижәлелеген күтәрү.

Бурычлар:

1. Күрсәтелгән торак-коммуналь хезмәтләр өчен халык акчаларын һәм бюджет чыганаclarын куллануның нәтижәлелеген арттыру.

2. Торак-коммуналь хезмәтләр күрсәтүгә чыгымнарны рационализацияләү һәм киметү.

3. Күрсәтелә торган хезмәтләргә сыйфаты өчен ТКХ житештерүчеләргә кулланучылар алдында жаваплылык системасын камилләштерү.

4. Муниципаль жылылык белән тээмин итү, су белән тээмин итү һәм ташландык суларны агызу системасының технологик жиһазларын яңа энергия нәтижәле технологияләр һәм энергия нәтижәле жайланмалар кертәп яңарту һәм алыштыру.

5. Муниципаль торак контроле системасының нәтижәлелек системасын кертү.

Балык Бистәсе муниципаль районының торак-коммуналь комплексында «Балык Бистәсе торак-КомСервис» ЖЧЖ, «Теплоэнергосервис» МУП оешмалары эшли

«Теплоэнергосервис» МУП халыкка һәм бюджет учреждениеләренә жылылык энергиясен жибәрә. Аларның балансында газ белән эшли торган 15 котельный бар.

Инженерлык инфраструктурасы һәм жиһазларының зур күләме әхлакый һәм физик яктан искергән, энергия чыгымлы, аз нәтижәле, эшкәртү һәм ремонтлау авыр. Гамәлдәге котельный казаннар урнаштырылган, алар заман таләпләренә туры килми, ия түбән КПД (80-84%) каршындагы удельном расходе шартлы ягулык 163,11 кг бар. т., автоматикасы куркынычсызлык горения таләпләренә туры килми органнары Ростехнадзор, докотловая эшкәртү су котельный 80% тәшкил итә. Нигездә, жылылык челтәрләренә хәзерге өлешә ике труба үтәләшенә ия һәм канал вариантында (50%) салынган ,калганнары заманча технология буенча – полиэтилен кабыктагы пенополиуретан изоляциясендә бесканал вариант буенча салынган. Территориаль котельныйлар бер-берсеннән шактый ераклыкта урнашкан, бу аларны жылылык челтәрләре төзелешеннән башка бердәм жылылык челтәренә берләштерергә мөмкинлек бирми.

Котельныйларны модернизацияләү чаралары:

- Ленин урамындагы 1нче котельныйны һәм РҮХнең Наратлык урамындагы котельныйен реконструкцияләү, норматив срок эшләгән казаннарны алыштыру, шулай ук ИГК тибындагы нәтижәле яндыру жайланмалары һәм 93% КПДлы Казаннар эшен тээмин итә торган куркынычсызлык автоматикасы булган ярдәмче жиһазларны алыштыру .

- автоматлаштырылган реактив доза жайланмаларын куллану бу чыгымнарны шактый киметергә мөмкинлек бирә. Шул ук вакытта суның коррозия активлыгы да кими, элек булган чокырларны экренләп бетерәләр, жиһазларның эксплуатация вакыты һәм ремонтара чор арта.

- автоматика һәм газ яндыргычларының яңа төрләрән, химводлы эзерләүнең автоматлаштырылган жайланмаларын, ешлык-жайга салынулы электр үткәргечле насос станцияләрен куллану котельныйларны тулы Автоматлаштыру һәм диспетчерлаштыруны башкарырга мөмкинлек бирә, бу эксплуатация чыгымнарын, үзкыйммәтен, жибәрелә торган жылылык энергиясенә тарифны киметергә мөмкинлек бирә.

2030 елга кадәр чорга жылылык куәте кытлыгы фаразланмый. Шуңа күрә жылылык куәте дефициты белән жылылык куәте зонасында жылылык куәте артык булган зоналардан жылылык йөкләнешен яңадан бүлүнә тәмин итүче жылылык челтәрләрен яңадан бүлүнә тәмин итә торган һәм төзүнә, жылылык куәте артып китүне тәмин итә торган зоналарга реконструкцияләү күздә тотылмый.

Гамәлдәге чыганаclarның суммар урнашу куәте Балык Бистәсе штп. һәм аларның жылылык белән нәтижәле тәмин итү радиусы барлык жылылык йөкләнешләрен каплау өчен житәрлек.

Балык Бистәсе штп.да жылылык йөкләнешенең перспектив үсешен тәмин итү өчен, яңа төзелә торган объектларны проектлаштырыла торган автоном блок-модульле котельныйга тоташтыру планлаштырыла.

Балык Бистәсе штп су белән тәмин итү жир асты чыганаclarыннан башкарыла. Хәзерге вакытта предприятие балансында 200 м³ һәрберсе, 9 артезиан скважинасы (2003-2015 елгы төзелеш елы) тупланма савытлары булган алты су алу жайланмасы бар. Барлык скважиналарда да ЭЦВ маркалы насослар бар, ул тәүлегенә 1230 м³ житештерә.

Суүткәргеч челтәрләренең озынлыгы 69 км, шуларның 23% тирәсе корыч торбалар (15,9 км), аларны алмаштырырга кирәк, калганнары полимер материаллардан. Суүткәргеч челтәрләрендә янгын сүндерүне тәмин итү өчен 25

янгын гидранты урнаштырылган, ә шәхси секторда су куллану өчен 227 кое урнаштырылган.

Су проблемалары:

- эчэргә яраклы су санитар нормаларга һәм кагыйдэләргә туры килми, катгыйлык тозлары буенча ул 3,1 тапкырга артып китә;
- су чистарту юк;
- су белән тәэмин итү системасы канәгатьләнерлек хәлдә.

Тузу ел саен арта, аварияләр саны арта, су алу жайланмаларының бер өлешендә санитар сак зоналары юк.

Бистәдә яшәүчеләрне эчэргә яраклы су белән тәэмин итү максатыннан түбәндәге чаралар уздыру планлаштырыла:

бистәне сыйфатлы су белән тәэмин итү өчен барлык суүткәргеч скважиналарга Лоцман тибындагы саклагыч электр жиһазларын урнаштыру планлаштырыла.

- су белән тәэмин итүнең ышанычлылыгын арттыру һәм суүткәргеч челтәрләрнең тузганлыгына бәйле рәвештә Балык Бистәсе шәһ. суүткәргеч челтәрләренә реконструкция ясарга кирәк;

- булган су алу корылмаларын реконструкцияләү һәм киңәйтү;

- яңа суүткәргечләр төзү;

- су куллануны исәпкә алу төеннәрен кертү;

- насос жиһазларын экономияләү өчен алыштыру;

- ешлык көйләнә торган электр актуаторын кертү, насосларны шома эшләтеп жибәрү жайланмасы;

- суүткәргечләрне божралау, басым контроллеры урнаштыру, челтәрләрнең гидротехник режимын оптимальләштерү.

«Чиста су» программасы буенча Балык Бистәсе поселогында, Күки, Ямаш, Балтач авылларында суүткәргеч төзелеше бара.

Шуның белән бергә, районның торак пунктларында су белән тәэмин итү мәсьәләсе бик кискен тора. Күпчелек су челтәрләре узган гасырның 70-нче елларында төзелгән һәм реконструкцияне таләп итә.

Су белән тәмин итү челтәре 14 торак пунктында юк, халык скважиналардан һәм коелардан файдалана.

Агып төшүче суларны чистарту Балык Бистәсе ш.т.п.да санитар-экологик торышын яхшыртуга юнәлтелгән чара булып тора. Канализация чистарту корылмаларының эш нәтижәләлегенә, юынты суларны чистарту дәрәжәсенә әйләнә-тирә мохитнең торышы да, халыкның сәламәтлеге дә бәйле бит.

Агып төшүче суларны озату (агызып жибәрү) 9,2 км озынлыктагы канализация челтәрләре буенча канализация насос станциясе (КНС) аша башкарыла.

Өстәмә сулар биологик чистарту корылмаларында тәүлегенә 400м³/тәүлек проект куәте белән чистартыла. (1981 елда төзелгән), йөкләнеш 100% тәшкил итә. Хәзерге вакытта агып төшүче суларны чистарту проблемасы кискен тора. Балык Бистәсе бистәсендәге гамәлдәге БОС агып төшүче суларны таләп ителгән нормативларга кадәр чистартмый, жиһазлар агып төшүче суларны чистартуның заманча таләпләренә җавап бирми, БОС нык таушалган.

Канализация хужалыгын модернизацияләүнең төп юнәлешләре:

- 2030 елга кадәр 800 м³/тәүлеклек яңа биологик чистарту корылмасын төзү.
- агып төшүче суларны транспортлауга, чистартуға электр энергиясе чыгымын киметү;
- пычрану күрсәткечләренең кимүе, стокларны чистарту сыйфатын яхшырту, санитария - эпидемиологик вәзгыять;
- төп фондларның тузуын киметү, канализациянең ышанычлылыгын арттыру;

Территорияләрне санитар чистарту

Торак пунктлар өчен нормаль санитария-гигиена шартлары тудыру, шул исәптән санитар төзекләндерүнең югары дәрәжәдә булуы зур әһәмияткә ия.

Балык Бистәсе бистәсе территориясендә, Анатыш авылы, Полянка авылы, Троицкий Урай авылы, Полянка авылы, Масловка авылы, Олы Елга авылы, Балтач авылы, Ямаш авылы планлы-регуляр чистартыла. Калдыкларны жыю һәм алып китү расланган графиклар һәм маршрутлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

Балык Бистәсе муниципаль районында каты көнкүреш калдыклары полигоны бар. Балык Бистәсе. Полигон 2002 елда файдалануга тапшырылган һәм 14 ел кулланыла. Полигонның мәйданы 4,6 га тәшкил итә, сыйдырышлыгы - 62,5 мең М. 2015 елда полигонга кабул ителгән калдыклар күләме 7,6 мең метр тәшкил итте. ТБОны аерым жыю мәсьәләсен халыкның икенче чималын жыю стационар яисә күчмә кабул итү пунктларын оештыру, каты көнкүреш калдыклары полигонында махсус чүп-чар сортлаштыру цехларын урнаштыру юлы белән карарга кирәк.

ТБНЫ алдан сортларга аеруны һәм алга таба эшкәртүне оештырганда, полигоннарда көнкүреш калдыкларын күмү күләмнәрен 40%ка киметүгә ирешергә, гамәлдәге полигоннарны эксплуатацияләү вакытын 2-2,5 тапкырга арттырырга мөмкин.

Калдыклар белән эш итү системасын үстерү чаралары.

Балык Бистәсе районы территориясенә пычрануын киметү максатларында каты-көнкүреш калдыклары белән тәкъдим ителә:

-каты көнкүреш калдыклары полигонында сортировка комплексы төзү

Балык Бистәсе шһтп да.

-Каты көнкүреш калдыкларының жирлекара полигоннарын проектлау һәм төзү һәм жиһазлау.

-авыл жирлекләре территорияләрен махсус жиһазландырылган контейнер майданчыкларында урнашкан контейнерларга каты көнкүреш калдыклары жыю юлы белән чистартырга тәкъдим ителә.

-урамнарның, майданнарның, скверларның чүпләнүен булдырмас өчен, калдыклар белән башка жәмәгать урыннарына кимендә 30 литр сыйдырышлы чүп савыты урнаштырырга тәкъдим ителә.

-Жирле үзидарә Советы каты көнкүреш калдыкларын чыгаруны гамәлгә ашыручы оешма белән берлектә махсус автотранспорт хәрәкәте графигын һәм көнкүреш калдыкларын территориядән алып ташлау графигын төзиләр һәм раслыйлар.

-эйлэнэ-тирэ мохитне саклау өлкәсендә юридик һәм физик затлар тарафыннан хокук бозуларны ачыклау эшен административ җаваплылыкка тартылып көчәйтергә

Таблица № 18. Районның экологик иминлеген тәмин итү һәм торак-коммуналь өлкәсен яхшырту чаралары

№	Чара	Үтәү срокла ры	Җавап лы башкару чы (килеше нү буенча)	Финанс лау күләмнә ре, мең сумнар да	Чыга нак
1	Район үзәк хастаханәсе һәм Ленин урамындагы 1нче котельныйны реконструкцияләү	2016-2017	ББМР БК	3,5	ТР бюджет ы
2	Балык Бистәсе штп су челтәрләрен реконструкцияләү	2018-2021	ББМР БК	8,3	ТР бюджет ы
3	Балтач, Ямаш, Күки, Олы Солтан, Рус Әшнәге, Олы Елга, Балык Бистәсе торак пунктларын су белән тәмин итү	2016-2025	ББМР БК, газлаштыр у фонды	80,0	ТР бюджет ы
4	Торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участокларны су белән тәмин итү. Балык Бистәсе, Анатыш, Рус Әшнәге, Троицкий Урай, Дон-Урай, Олы Елга авыллары, гомуми озынлыгы 35 км.	2016-2030	ББМР БК, газлаштыр у фонды	45,0	ТР бюджет ы
5	Суүткәргеч челтәрләрен алмаштыру һәм ремонтлау өчен үзара салым чараларын куллану;	2016-2021 еллар	ББМР БК, АЖ башлыклар ы	-	-
6	Су югалту буенча жирлекләрдә үзәк су белән тәмин итү системаларын мониторинглау. Су югалтуын киметү өчен чаралар күрү	2016-2030 гт.	коммун.пр едприятиел эр	-	-
7	Микробиологик су тикшеренүләре һәм катылыкны ачыклау	2016-2030	«Гигиена һәм	-	-

	максатыннан үзәк су системаларында су сыйфатын анализлау	еллар	эпидемиология үзәге»		
8	Районның күпфатирлы йортларында һәм муниципаль учреждениеләрендә энергия ресурсларын куллануны исәпкә алу приборлары күрсәткечләрен дистанцион төшерү (алу) системасын гамәлгә кертү	2016-2021 еллар	ББМР БК	Коммерция тәкъдиме формалаштыру буенча	Республика гражданнарының акчалары жириле бюджеттан финанслау принципларында
9	Балык Бистәсе, Анатыш, Рус Әшнәге, Троицкий Урай, Дон-Урай, Олы Елга авылларында торак төзелеше өчен 48 км озынлыктагы яңа участкаларны газ белән тәмин итү..	2016-2030	ББМР БК, газлаштыру фонды	96,0	ТР бюджеты
10	Балык Бистәсе шти да чистарту корылмасын реконструкцияләү	2017-2020	ББМР БК, «РС Жилкомсервис» ЖЧЖ	120,0	ТР бюджеты
11	Балык Бистәсе каты көнкүреш калдыклары полигонында сортировкалау комплексы төзелеше	2016-2020 еллар	ББМР БК, коммун.пр едприятиеләр	-	ТР бюджеты
12	Жирлекара каты көнкүреш калдыклары полигоннарын проектлау һәм төзү һәм жиһазлау	2016-2030	ББМР БК, коммун.пр едприятиеләр	-	ТР бюджеты
13	Махсус жиһазландырылган контейнер майданчыкларында урнашкан авыл жирлекләрендә контейнерлар урнаштыру	2016-2018	ББМР БК, коммун.пр едприятиеләр	-	Жирле бюджет
14	Урамнарда, скверларда һәм паркларда ким дигәндә 30 литр сыйдырышлы чүп савыты урнаштыру	2016-2020	ББМР БК, коммун.пр едприятиеләр	-	Жирле бюджет
15	Әйләнә тирә мохитне саклау өлкәсендә юридик һәм физик затлар тарафыннан хокук бозуларны ачыклауда гаеплеләрне	2016-2030 еллар	районның ЖҮО, ББМР БК	-	-

	административ жаваплылыкка тарту белән комплекслы якын килү				
16	район территориясендә урнашкан чишмәләргә саклау һәм төзекләндерү	2016-2030 еллар	ББМР БК, Авыл жирлекләре башлыктары	-	-

8.3. Юлларны карап тоту

Авылның үсеше һәм сакланышы күбесенчә юлларның торышына бәйле. 2015 елда якынча 350 миллион сумга 20 км юл төзелде һәм реконструкцияләнде. 3 торак пунктка керү юллары норматив хәлгә китерелгән. Муниципаль юл фонды һәм ком-вак таш катнашмасы ярдәмендә 8 торак пунктта урам юллары төзекләндерелде.

2030 елга кадәр жирле эһәмияттәге гомуми файдаланудагы барлык автомобиль юлларын норматив хәлгә китерергә планлаштырабыз.

Жирле инициативаларга ярдәм итү программасын гамәлгә ашыруны давам итәргә кирәк, аның төп принцибы – финанслашу. Мәсәлән, районның 26 авыл жирлегендә яшәүчеләр үзара салым буенча референдумда катнаштылар. Жыелган акчаларны финанслауга ярдәм итү 13,6 миллион сум тәшкил итте. Акча юлларны төзекләндерүгә дә юнәлтелде.

Проблемалар:

- жирле эһәмияттәге гомуми файдаланудагы автомобиль юлларының норматив таләпләргә туры килми торган зур өлеше -65,30;
- жирле эһәмияттәге гомуми файдаланудагы автомобиль юлларын норматив хәлгә китерү өчен бюджет акчалары җитмәү;

Чаралар:

- ел саен финанслашу программасын тормышка ашыру;
- районның республика юл төзелеше программаларында катнашуы.

9. ББМР стратегиясен тормышка ашыру механизмы

ББМР стратегиясе ББМР Советы тарафыннан раслана. Аны актуаль хәлдә тоту максатыннан, аның чаралары ел саен сикерү планлаштыру ысулын кулланып тулыландырыла яки көйләнә. ББМР стратегиясе һәм аңа үзгәрешләр РСМда һәм офиста гавами фикер алышуларга чыгарыла, шуннан соң ББМР Советы тарафыннан раслана.

ББМР стратегиясен гамәлгә ашыру өчен жаваплылык үзәге-ББМР БК ның территориаль үсеш бүлеге.

ББМР БК каршында баланс комиссиясе төзелә, анда квартал саен жирлекләрнең социаль-икътисади үсеше планнарын тормышка ашыру мониторингы нәтижәләре карала һәм аларны төзәтү турында карарлар кабул ителә. Баланс комиссиясе составына ББМР и житәкчесе, аның урынбасарлары, авыл жирлекләре башлыклары (килешенү буенча), бюджет барлыкка китерүче предприятиеләр житәкчеләре (килешенү буенча), Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы(килешенү буенча), Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы (килешенү буенча) һәм башка министрлыктар вәкилләре (килешенү буенча), тикшерелә торган проблемаларның актуальлегенә бәйле рәвештә керә.

ББМРның әлеге стратегиясе ББМР составына керүче жирлекләрнең социаль-икътисади үсеше планнарын эшләү өчен нигез булып тора. ББМР стратегиясенен төп максатларыннан һәм бурычларыннан чыгып, авыл жирлекләренен социаль-икътисадый үсеше планнары эшләнде, шуның нәтижәсендә ББМР стратегиясен тормышка ашыру нәтижәлелеген бәяләү ББМР авыл жирлекләрен үстерү планнарын үтәүнең нәтижәлелеген бәяләү белән өзлексез башкарылачак.

Үз чиратында, ББМР авыл жирлекләрен үстерү планнарын актуаль хәлдә тоту максатыннан, аларның чаралары шулай ук ел саен өч жәйге сикерү планлаштыру ысулын кулланып тулыландырыла яки төзәтелә. РМР авыл жирлекләрен үстерү планнары һәм аларга үзгәрешләр ББМРда һәм офиста гавами

фигер алышуларга чыгарыла, шуннан соң авыл жирлекләре башлыклары тарафыннан раслана.

Таблица № 19. ББМР стратегиясен тормышка ашыру чараларының жыелма исемлеге

№	Чара	Үтәү сроктары	Жаваплы башкаручы (килешенү буенча)	Финанслау күләмнәре, мең сумнарда	Чыга нак
1	Югары маржиналь культураларны 2021 елга 14500 гектарга житкерергә	2016-2021 еллар	АХ һ А И инвесторлар	54 000,0	Бюджеттан тыш
2	Селекция-нәсел эшен сыйфат ягыннан яна дәрәжәгә күтәрергә	2016-2021 еллар	АХ һ А И авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	25 000,0	Бюджеттан тыш
3	КФХда һәм ШЯХларда жирләрдән файдалануның нәтижелелеген арттырырга - барлык авыл хужалыгы жирләре эшкәртелергә тиеш	2016-2021 еллар	АХ һ А И , Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре палатасы, Росреестр	-	-
4	Хужалыктар житәкчеләренә, белгечләренә һәм башка хезмәткәрләренә квалификациясен даими күтәрү	2016-2021 еллар	МСХ и П, АХ һ А И	200	Бюджет
5	Авыл хужалыгы житештерүчеләре арасында кооператив хәрәкәтен үстерү	2016-2021 еллар	АХ һ А И авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	20000	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш

6	Бөртекле культураларның югары уңыш уңыш бирэ торганнарын әйләнешкә кертү (көзге арыш, бодай, кукуруз)	2016-2030 еллар	Татарстан авыл хужалыгы фәнни-тикшеренү институты, АХ һ А И авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	12000	Бюджеттан тыш
7	Югары житештерүчән авыл хужалыгы машиналарын сатып алып авыл хужалыгы техникасы паркын яңартуның интенсивлыгын арттыру	2016-2021 еллар	АХ һ А И, авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	2016-2021 еллар – 720 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
8	Качкалак авылында "Прикамье" агросәнәгать паркын төзү (К. Г. Гобәйдуллин КФХ)	2016-2021 еллар	ББМР БК, АХ һ А И, инвестор	150 000,0	Бюджеттан тыш
9	«Кулон Агро»ЖЧЖнең 500 баш сыерга исәпләнгән икенче сөт комплексы төзелеше	2016-2017 еллар	ББМР БК, АХ һ А И, инвестор	2016 – 80 млн. сум 2017-54 млн. сум	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
10	«Русский Мрамор»ЯАЖ объектларын төзеп бетерү	2016-2030 еллар	ББМР БК., АХ һ А И, инвестор	890 000,0	Бюджет РФ, Бюджеттан тыш
11	«Агрокам»ЖЧЖ дунгызчылык комплексында житештерүне модернизацияләү	2016-2030 еллар	ББМР БК, АХ һ А И, инвестор	100 000,0	РФ бюджеты, Бюджеттан тыш
12	«Интотех М»ЖЧЖ теплица комплексы төзелеше	2016-2018 еллар	ББМР БК, Инвестор	400 млн. сум	Бюджеттан тыш

13	«Балык Бистәсе ВЗП»ААҖдә 200 башка исәпләнгән сыер абзарын реконструкцияләү	2016 ел	АХ һ А И, инвестор	86 000,0	Бюджеттан тыш
14	300 баш сарык асрауга исәпләнгән терлекчелек бинасын реконструкцияләү	2016 ел	АХ һ А И, КФХ Габдриев Д.Г.	28 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
15	100 башка исәпләнгән 2 сыер абзарын реконструкцияләү	2017-2019	АХ һ А И, КФХ Караганов М.В.	95 000,0	ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
16	100 башка исәпләнгән сыер абзары төзелеше	2016-17 ел	АХ һ А И, КФХ Гобәйдуллин К.Г.	42 000,0	РФ бюджеты, ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
17	100 баш сыерга исәпләнгән сыер абзарын реконструкцияләү	2016 ел	АХ һ А И, КФХ Габитов Р.М.	83 000,0	ТР бюджеты, Бюджеттан тыш
18	Дөнья дәрәжәсендәге авыл хужалыгы житештерүенең яңа заманча технологияләрен үзләштерергә сәләтле яңа югары житештерүчәнлекле, компьютерлаштырылган техникада эшли белүче яшь белгечләрне, шул исәптән яшь белгечләрне, механизаторларны әзерләү.	2016-2030 еллар	Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, АХ һ А И, ГАПОУ «Балык Бистәсе агротехника техникумы»	3 000,0	Бюджет

19	Шәхси ярдәмче хужалыкларны мәгълүмати-консультация белән тәэмин итү	2016-2030 еллар	ББМР БК, Жирле үзидарә органнары, АХ һ А И, Авыл жирлекләре башлыклары	-	
20	Шәхси ярдәмче хужалыкларга ярдәм программалары;	2016-2030 еллар	ББМР БК, Жирле үзидарә органнары, АХ һ А И., Авыл жирлекләре башлыклары	-	
21	Арендаланган пай жирләре исәбенә азык белән үз вакытында тәэмин итү;	2016-2030 еллар	АХ һ А И., Авыл жирлекләре башлыклары, авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	-	
22	Шәхси ярдәмче хужалыкларны терлек азыгы белән тәэмин итүне оештыру;	2016-2030 еллар	АХ һ А И., Авыл жирлекләре башлыклары, авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләре	-	
23	Шәхси ярдәмче хужалыкларда житештерелгән артык продукцияне сату өчен ярминкәләр оештыру.	2016-2030 еллар	ББМР БК, Жирле үзидарә органнары, АХ һ А И., Авыл жирлекләре башлыклары	-	
24	«Прикамье»ЖЧЖ агросәнәгать паркын төзү	2016-2019 еллар	АХ һ А И., инвестор	150 000,0	Внебюджетные
25	«АПК Русский Мрамор»ЯАЖ предприятиесе базасында индустриаль парк булдыру	2016-2021 еллар	ББМР БК, инвестор	380 000,0	Бюджеттан тыш

26	Мөгөзле эре терлекләрне кабул итү, сую һәм эшкәртү предприятиесен төзү, ит продукциясен суыткыч белән эшкәртүне һәм саклауны да кертөп, шулай ук эре мөгөзле терлекләрне үстерү фермалары төзү, Күгәрчен т.п.	2016-2017 еллар	ББМР БК, инвестор	2 млрд. 53 млн. сум	Бюджеттан тыш
27	Балык төрләрөн үстерү буенча балык үрчетү заводын төзү	2016-2018 г.г.	ББМР БК, инвестор	280 000,0	Бюджеттан тыш
28	"Сафари Паркы" булдыру	2016-2019 еллар	ББМР БК, инвестор	115 000,0	Бюджеттан тыш
29	Район халкының актив ял итү өчен яр буе территорияләренә, шулай ук килүчеләр өчен юллар төзү	2016 ел	ББМР БК, ТР ның туризм комитеты	20 000,0	Бюджет
30	Туризм буенча мәгълүматны Интернет ресурсларга урнаштыру	2016-2021 еллар	ББМР БК, жирле үзидарә органнары	-	-
31	Сувенирлар һәм магнитлар рәвешендә район бренды булдыру	2016-2021 еллар	ББМР БК, СМП	-	Бюджеттан тыш
32	Ел әйләнәсендә арендага кирәкле инвентарь, шулай ук техника (квадратцикл, снегоход һ.б.) белән килүчеләр өчен балык тотуны оештыру.)	2016-2030 еллар	ББМР БК, СМП	-	Бюджеттан тыш

33	Авыруларны иртэ ачыклауны тээмин итү һәм халыкны «Сәламәт булырга» әтәрү өлешендә профилактик эшне көчәйтү;	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
34	Халыкның аерым төркемнәрен диспансерлаштыру.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
35	Диспансерлаштыруны уздыру сыйфатын арттыру. Гомуми диспансерлаштыру мәгълүматларыннан киңрәк файдаланырга, дөвалауны һәм диагностиканы эксперт бәяләүләре нигезендә халык үлеменә профилактик сәбәпләрен ачыкларга, диспансеризация үткәрү буенча чаралар планын эшләргә һәм гамәлгә кертәргә кирәк.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
36	Хроник йогышлы булмаган авырулар белән авыручыларга һәм аларның үсеш куркынычы зур булган пациентларга диспансер күзәтүен оештыру һәм үткәрү.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
37	Сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау.	2016-2030 еллар	ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты

38	Районга медицина кадрларын жэлеп итү	2016-2030 еллар	ТР сәламәтлек саклау министрлыгы, ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
39	Матди-техник базаны ныгыту.	2016-2030 еллар	ТР сәламәтлек саклау министрлыгы, ББМР БК, “Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	Агымдагы чыгымнар	ТР бюджеты
40	Мәктәпкәчә белем бирүнең федераль дәүләт белем бирү стандартларын гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
41	Белем бирү сыйфатын бәяләү системасын керту	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
42	Мөмкинлекләре чикле балалар, инвалид балалар өчен гомуми белем алу өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
43	Укучыларны тукландыру өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	4381,45 тыс. сум	РБ

44	Мэктэплэрдэ ин яхшы педагогларны саклап калу өчен эхлакый һәм матди стимуллар системасын формалаштыру, яшь белгечләрне жәлеп итү	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
45	Укучыларның хезмэт базарын исәпкә алып уку планын сайлау, булачак һөнәр тәмамлаучыларны сайлау мөмкинлеген тәэмин итүче профиль алды һәм профильле белем бирүне дәвам итү	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
46	Автобус паркын яңарту һәм тулыландыру (14 берәмлек)	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, МКУ «Мәгариф бүлеге» МКУ	30 000,0 мең.сум	РБ
47	Район психология- педагогика хезмәтен булдыру	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы «Мәгариф бүлеге» МКУ	1460,0 мең.сум	РБ, МБ
48	Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары эшчәнлеген стимуллаштыру системасын булдыру	2016-2021 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты

49	2нче Балык Бистәсе урта мәктәбендә капитал ремонт үткәрү	2017 ел	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	30 000, 0 мең сум	РБ, МБ
50	Дәрестән тыш һәм мәктәптән тыш эшчәнлекнең төрле формаларында катнашучы балалар һәм яшүсмерләр саны арту.	2016-2030 еллар	ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы, ББМР БК, «Мәгариф бүлеге» МКУ	Агымдагы финанслау	ТР бюджеты
51	Мәдәният учреждениеләренең матди-техник базасын ныгыту: - музыка коралларын сатып алу; - якты-тавыш-техник жиһазлар; - сәхнә костюмнары	2016- 2021 еллар	ТР Мәдәният министрлыгы МКУ «ОСКС»	1,380 млн.сум 920 мең 1,0 млн. сум	ТР бюджеты Жирле бюджет
52	Районның мәдәни-ял итү учреждениеләренең мәгълүмати-технологик инфраструктурасын булдыру: - компьютер жиһазларын сатып алу; - Интернет челтәренә тоташу; - Wi-Fi тоташуы;	2016-2021 еллар	ББМР БК, ТР Мәдәният министрлыгы ТР мәгълүматлаштыру һәм элемент министрлыгы МКУ «ОСКС»	1,350 млн. сум 230 мең сум	ТР бюджеты

53	Цифрлы мәғлүмат ресурстарын булдыру һәм алардан файдалану өлкәсендә мәдәният учреждениеләре белгечләренә компьютер компетентлығын арттыру	2016-2021 еллар	ТР Мәдәният министрлығы МКУ «ОСКС» «Мәгариф бүлеге» МКУ	145 мең сум	Жирле бюджет
54	Район территориясендә өч социаль-мәдәни кластер булдыру	Беренче этап 2016-2021 еллар , икенче этап 2021- 2030	«ОСКС» МКУ ББМР БК	Бюджеттан тыш керемнәр һәм чыганаclar	Инвесторларның иганә ярдәме
55	Район мәдәният учреждениеләренә янғын һәм саклау нормаларына туры килмәвен бетерү. - ашыгыч чакыру тәймәсен урнаштыру; - янғын сигнализациясен урнаштыру - янғын сүндерү һәм саклау җиһазларына техник хезмәт күрсәтү	Беренче этап 2016-2021 еллар	ББМР БК районның авыл җирлекләре МКУ «ОСКС»	6,900 млн. сум	ТР бюджеты Жирле бюджет

56	<p>актив сәламәтлекне саклау һәм ныгыту, мәдәният дәрәжәсен һәм сәламәтлек потенциалын күтәрү, вакытсыз үлүчеләрне кисәтү.халыкның уртача озынлыгын һәм тормыш сыйфатын арттыру</p>	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ» МКУ	-	-
57	<p>халыкта сәламәтлекне ныгыту чараларында катнашуга мотивация булдыру, сәламәт яшәү рәвешенә индивидуаль сәләтен һәм күнекмәләрен үстерү</p>	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ» МКУ	-	-
58	<p>спорт оешмаларын һәм учреждениеләрен массакуләм физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт дәресләрендә катнашуга жәлеп итү</p>	2016-2030 еллар	ББМР БК, ««ЯССҺТБ»МКУ	-	-

59	жирле үзидарэ органнарына уен мәйданчыклары, хоккей тартмалары, инвентарь белән тәэмин итүдә булышлык күрсәтү;	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	Агымдагы чыгымнар	Жирле бюджет
60	мәктәпкәчә һәм мәктәпкәчә яшьтәге балаларга физик тәрбия бирү сыйфатын күтәрү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	-	-
61	эшләүче яшьләр, хезмәткәрләр һәм тулаем район яшьләре арасында спорт-сәламәтләндрү чараларын оештыру һәм үткәрү	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯССҺТБ»МКУ	Агымдагы чыгымнар	Жирле бюджет

62	сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру һәм социаль-негатив күренешләрне профилактикалау максатларында «Форпост»жәмәгать тәртибен саклау буенча яшьләр оешмасы эшчәнлеген гамәлгә ашыру	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯСChТБ»МКУ	2635,0	ТР бюджеты
63	физик культура һәм спорт өлкәсенә өстәмә ресурслар, иганәче чараларын жәлеп итү өчен шартлар тудыру	2016-2030 еллар	ББМР БК, «ЯСChТБ»МКУ	-	-
64	«Хезмәткә һәм оборонага әзер» (ГТО)Бөтенроссия физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәгән район гражданның өлешен арттыру	2016-2030	«ЯСChТБ» МКУ «Мәгариф бүлеге» МКУ районның тестлаштыру үзәкләре	1500,0	ТР бюджеты
65	универсаль спорт майданчыкларын төзү һәм реконструкцияләү	2016-2021, фараз 2030 елга кадәр	«ЯСChТБ» МКУ МБУ «ССК «Дельфин», «ДЮСШ»	19221,1	ТР бюджеты

66	Хоккей тартмалары төзү, спорт жиһазлары сатып алу. ел әйләнәсендә спорт корылмаларын куллану	2016-2021	«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	3500,0	ТР бюджеты
67	Ябык боз сарае төзелеше	2021-2030 ел	ББМР БК «ЯССҺТБ» МКУ	280 000,0	ТР бюджеты
68	Балык Бистәсе районы территориясендә «Өченче яшь» спартакиадасы кысаларында район, зона һәм республика физкультура-сәламәтләндрү, комплекслы, спорт чараларын уздыру һәм катнашу; урта һәм өлкән яшьтәге халык төркемнәре (ветераннар, өлкәннәр) арасында чемпионатлар, беренчелекләр, ачык турнирлар уздыру; комплекслы 2262,5 2262,5	2016-2021	«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	2262,5	ТР бюджеты

69	<p>Гомуми белем бирү оешмаларында спортның уен төрлөрөн үстерү, шул исәптән ярышлар уздыру:</p> <p>«КЭС-БАСКЕТТ»мәктәп баскетбол лигасы; мини-футбол буенча "мини - футбол-мәктәпкә!».</p> <p>"Президент ярышлары«," Президент спорт уеннары "ярышлары һәм фестивальләрендә катнашу</p> <p>Популяр спорт-массакуләм чаралар уздыру ("Милләт кроссы»,</p> <p>"Россия Чаңгы Юлы» «Бөек Ватан сугышында Жиңүнең еллыгын бәйрәм итүгә багышланган район марафоны)</p> <p>"Күн туп», " Алтын алка»Бөтенроссия ярышларының район, зона республика этапларын уздыру һәм катнашу</p>	2016-2021	<p>«ЯССҺТБ»МКУ</p> <p>МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»</p>	2262,5	ТР бюджеты
----	--	-----------	---	--------	------------

70	<p>Район спортчыларын Россия һәм халыкара ярышларда эзерләүне һәм катнашуны тәэмин итү</p> <p>Район бәйгесен уздыру һәм Татарстан Республикасы балалар- яшүсмерләр спорт мәктәпләре арасында укуыту-тәрбия эшенең иң яхшы куелышына республика смотр- конкурсында катнашу</p> <p>Жәйге чорда "</p> <p>ДЮСШ«» ДОО(П)Ц «мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре укучылары өчен уку- күнегүләр жыеннарын оештыру һәм үткәрү</p>	2016-2021	<p>«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»</p>	-	-
----	---	-----------	--	---	---

71	<p>Балык Бистәсе муниципаль районы «балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе», «Дельфин «спорт-сәламәтләндерү комплексы», Балык Бистәсе муниципаль районы, спорт билгеләнешендәге объектлар тренерлары арасында спорт-массакуләм һәм физкультура-сәламәтләндерү эшен иң яхшы куюга район конкурсы үткөрү турындагы нигезләмәләрне эшләү, раслау һәм камилләштерү</p>	2016-2021	<p>«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»</p>	-	-
72	<p>Мәгариф оешмалары эшенә спортчы паспортларын физкультура-спорт юнәлешендә кертү</p>	2016-2021	<p>«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»</p>	-	-

73	Тәҗрибә һәм методик материаллар тарату максатыннан районның авыл жирлекләрендә, предприятие һәм учреждениеләрендә физик культура һәм спортны үстерү буенча комплекслы тикшерүләр үткәрү	2016-2021	«ЯССҺТБ»МКУ МБУ «ССК «Дельфин», МБУ ДО «ДЮСШ»	-	-
74	"2016-2020 елларга Татарстан Республикасы Балык Бистәсе муниципаль районының авыл яшьләре»муниципаль программасын гамәлгә ашыру	2016-2021	«ЯССҺТБ» МКУ	3 371,5	Жирле бюджет
75	Урта һәм югары һөнәри белемле ББМР эшсез гражданның эшсезлеккә сәбәпләрен анализлау. Халыкны эшкә урнаштыру өчен инвестицион тәкъдимнәр эзерләү	01.06.2016 ел	ББМР БК, мәшгульлек үзәкләре	-	-
76	Эшчеләрнең хезмәт хакы арту вакытында муниципаль преференцияләр бирү буенча хужалык итүче субъектлар өчен тәкъдимнәр эзерләү	01.09.2016 ел	ББМР БК	-	-

77	Лидерлык сыйфатларын үстерү максатыннан Урта һәм югары һөнәри белемгә ия булган кешеләр белән тренингләр үткәрү	01.09.2016 ел	ББМР БК, ВШГМУ К(П)ФУ	-	-
78	Авыл хужалыгы житештерүчеләре заказы буенча кошлар, дунгызлар һәм мөгезле эре терлек үстерү шәхси ярдәмче хужалыкларында проектларны эшләү һәм тормышка ашыру	сентябрь 2016 ел	ББМР БК	2017 – 120,0	Бюджеттан тыш
79	ОИСЭЗга кече хужалыкларга" симметрияле финанс ярдәме " турында тәкъдимнәр кертү өчен инициатива эре хужалыкларга охшаш (житештерелә торган продукция күләме критерийлары буенча)	01.09.2016 ел	ББМР БК	-	-

80	ББМР урта һөнәри белем бирү оешмаларын тәмамлаучыларның ихтыяжына анализ ясау һәм, кирәк булганда, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына эзерлек юнәлешләрен үзгәртү инициативасы белән чыгу	01.07.2017 ел	ББМР БК	-	-
81	Икътисадый зонаның башка муниципаль районнарыннан белгечләргә өйрәтү, күнекмәләр булдыру һәм тәжрибә тапшыру өчен ББМРда АПК белгечләрен эзерләү буенча координация-ресурс үзәге булдыру	01.07.2017 ел	ББМР БК	-	-
82	АПК өлкәсендә эшче һөнәрләр буенча еллык зона смотр-конкурсы үткәрү	2017-2018 еллар	Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгы, ББМР БК, ОИСЭЗ	-	-

83	Кичектерелгән сатып алу вакыты булган белгечләр өчен авыл жирлегендә аренда торагы төзү	2017-2021 еллар	Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы икътисадый зонаның муниципаль районнары башлыклары, Татарстан Республикасы Президенты каршындагы Дәүләт торак фонды белән берлектә	2017 – 16 000,0 2018 – 15 800,0	ТР бюджеты
84	- Республика программаларында ББМРның капитал төзелеш, ремонт һәм модернизацияләү буенча катнашуы	2016-2030 еллар	ББМР БК, ТР министрлыклары һәм ведомстволары	-	ТР бюджеты
85	Муниципаль юл фонды хисабына юл эшләр башкару	2016-2030 еллар	ББМР БК	-	Жирле бюджет
86	ББМР авыл жирлекләренең генераль планнарын эшләү һәм раслау	2016-2030 еллар	ББМР БК, АЖ башлыклары	-	Жирле бюджет

87	«Каенкай» балалар бакчасын модернизацияләү	2016 ел	ББМР БК, «Строитель-5» ЖЧЖ	9000,0	ТР бюджеты
88	Ике торак пунктта ФАПлар төзү	2016 ел	ББМР БК, «Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	4972,04	ТР бюджеты
89	«Балык Бистәсе үзәк район хастаханәсе» ндә капиталь ремонт (балалар консультациясе)	2016 ел	ББМР БК, «Балык Бистәсе РҮХ “ ДАССУ	1800,0	ТР бюджеты
90	Капиталь ремонт "Балык Бистәсе район дәүләт ветеринария берләшмәсе" дәүләт учреждениесе	2016 ел	ББМР БК, «Строймонтаж»ЖЧ Ж	2000,0	ТР бюджеты
91	Тәберде Чаллысы авылында күпфункцияле үзәк төзелеше	2016 ел	ББМР БК, «КСМУ» ЖЧЖ	5300,0	ТР бюджеты
92	Ике спорт мәйданчыгы төзү	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	3875,0	ТР бюджеты
93	Күпфатирлы йортларны капиталь ремонтлау	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	5800,0	ТР бюджеты
94	Авыл советлары биналарын капитал ремонтлау	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	3000,0	ТР бюджеты

95	Котлы Бөкәш авылында мәдәният йортын капиталь ремонтлау	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	6200,0	ТР бюджеты
96	Су саклау зоналары территорияләрен төзекләндерү	2016 ел	ББМР БК, ТР Төзелеш министрлыгы	20000,0	ТР бюджеты
97	Балык Бистәсе районы торак пунктларында урамнарны яктырту челтәрләрен модернизацияләү (1200 LED яктырткыч урнаштыру, 115 км СИР 2)	2017-2020 еллар	ББМР БК, районның жирле үзидарә органнары	36,0	ТР бюджеты
98	Район үзәк хастаханәсе һәм Ленин урамындагы 1нче котельныйны реконструкцияләү	2016-2017	ББМР БК	3,5	ТР бюджеты
99	Балык Бистәсе шп су челтәрләрен реконструкцияләү	2018-2021	ББМР БК	8,3	ТР бюджеты
100	Балтач, Ямаш, Күки, Олы Солтан, Рус Әшнәге, Олы Елга, Балык Бистәсе торак пунктларын су белән тәэмин итү	2016-2025	ББМР БК, газлаштыру фонды	80,0	ТР бюджеты

101	Торак пунктларында торак төзелеше өчен яна участкаларыны су белән тәэмин итү. Балык Бистәсе, Анатыш, Рус Өшнәге, Троицкий Урай, Дон-Урай, Олы Елга авыллары, гомуми озынлыгы 35 км.	2016-2030	ББМР БК, газлаштыру фонды	45,0	ТР бюджеты
102	Суүткәргеч челтәрләрен алмаштыру һәм ремонтлау өчен үзара салым чараларын куллану;	2016-2021 еллар	ББМР БК, АЖ башлыклары	-	-
103	Су югалту буенча жирлекләрдә үзәк су белән тәэмин итү системаларын мониторинглау. Су югалтуын киметү өчен чаралар күрү	2016-2030 еллар	районның коммун.предпри-ятиеләре	-	-
104	Микробиологик су тикшеренүләре һәм катылык буенча үзәк су системаларында су сыйфатын анализлау	2016-2030 еллар	«Гигиена һәм эпидемиология үзәге»	-	-

105	Районның күпфатирлы йортларында һәм муниципаль учреждениеләрендә энергия ресурсларын куллануны исәпкә алу приборлары күрсәткечләрен дистанцион төшерү системасын гамәлгә кертү	2016-2021 еллар	ББМР БК	Коммерция тәкъдиме формалашу буенча	гражданның акчалары, Республика . бюджеты жирле бюджеттан финанслашу принципларында
106	Торак пунктларында торак төзелеше өчен яңа участкаларны газ белән тәмин итү. Балык Бистәсе, Анатыш, Рус Әшнәге, Троицкий Урай, Дон-Урай, Олы Елга авыллары, озынлыгы 48 км..	2016-2030	ББМР БК, газлаштыру фонды	96,0	ТР бюджеты
107	Балык Бистәсе шәһәр да чистарту корылмасын реконструкцияләү	2017-2020	ББМР БК, «РС Жилкомсервис»ЖЧЖ	120,0	ТР бюджеты
108	Балык Бистәсе каты көнкүреш калдыклары полигонында сортировкалау комплексы төзелеше	2016-2020 еллар	ББМР БК, коммун.предприятияеләр	-	ТР бюджеты
109	Жирлекара каты көнкүреш калдыклары полигоннарын проектлау һәм төзү һәм жиһазлау	2016-2030	ББМР БК, коммун.предприятияеләр	-	ТР бюджеты

110	Махсус жиһазландырылган контейнер мәйданчыкларында урнашкан авыл жирлекләрендә контейнерлар урнаштыру	2016-2018	ББМР БК, коммун.предпри- ятиеләр	-	Жирле бюджет
111	Урамнарда, скверларда һәм паркларда ким дигәндә 30 литр сыйдырышлы чүп савыты урнаштыру	2016-2020	ББМР БК, коммун.предпри- ятиеләр	-	Жирле бюджет
112	Әйләнә тирә мохитне саклау өлкәсендә юридик һәм физик затлар тарафыннан хокук бозуларны ачыклауда гаеплеләрне административ жаваплылыкка тарту белән комплекслы якин килү	2016-2030 еллар	районның жирле үзидарә органнары, ББМР БК	-	-
113	район территориясендә урнашкан чишмәләрне саклау һәм төзекләндерү	2016-2030 еллар	ББМР БК, АЖ башлыклары	-	-

11. ББМР Стратегиясен тормышка ашыруның социаль-иқтисадый нәтижәлелеген бәяләү

ББМР стратегиясен гамәлгә ашыруның социаль-иқтисадый нәтижәлелеге 2021 елга билгеләнгән максатчан индикаторларга ирешү дәрәжәсе буенча бәяләнә:

Стратегияне тормышка ашыруның төп нәтижәләре булачак:

- халыкның тормыш итү сыйфатын яхшырту;

- 2030 елга:

- ВТПны 87% ка арттыру;
- яңа житештерү куәтләрен ачу хисабына бюджетның тәмин ителеше;

- гомер озынлыгын 75 яшькә житкерү;
- яңа 250 эш урыны булдыру;
- Уртача айлык хезмәт хакын 32 284 сумга (71%) житкерү.

- 2021 елга:

- ВТПны 34 %ка арттыру;
- инвестицияләрне 89 %ка арттыру;
- өстәмә 154 эш урыны булдыру, шул исәптән туризм тармагында
- поселок (авыл) юлларын норматив хәлгә китерү, халыкны сыйфатлы эчәргә яраклы су белән тәэмин итү;

Стратегия 2016-2021 елларга һәм Балык Бистәсе муниципаль районының 2030 елга кадәр үсеш перспективасы белән эшләнгән.

Әлеге инвестиция проектларын гамәлгә кертү районның сәнәгать потенциалын ныгытырга, аның социаль-иқтисадый үсешен көчәйтәргә, халыкның эш белән тәэмин ителешен арттырырга һәм район бюджетының салым һәм керем өлешен арттырырга мөмкинлек бирәчәк.

Стратегиянең 2030 елга кадәр максатчан юнәлешләренең төп күрсәткечләре

Күрсәткечләр	Еллар	2015	2016	2018	2020	2021	2024	2025	2030
ВТП үсеше темплары чагыштырма бәяләрдә, %	База сценарие буенча	96,3 0	100, 3	101, 0	101, 21	101, 23	101, 31	101, 32	101, 43
Хезмәт житештерүчәнлеге, млн. сум	База сценарие буенча	0,42 8	0,44 3	0,48 9	0,53 2	0,55 2	0,61 2	0,63 4	0,75 6
Халыкның уртача еллык саны, мең кеше.	База сценарие буенча	26,2 3	26,1 5	26,1 5	26,1 7	26,1 8	26,9	27,0	27,5
Туучылар саны коэффициенты	База сценарие буенча	8,9	8,9	8,9	8,9	9,5	9,5	9,5	9,5

Күрсәткечләр	Еллар	2015	2016	2018	2020	2021	2024	2025	2030
Эшсезлек дәрәжәсе, %	База сценарие буенча	0,87	0,89	0,83	0,76	0,74	0,76	0,75	0,73
Эшләүчеләрнең исемлек буенча уртача саны, кеше.	По базовому сценарию	4200	4167	4128	4115	4190	4210	4220	4290
Бер кешегә исәпләгәндә торакның гомуми мәйданы белән тәмин итү, кв. метр	База сценарие буенча	29,10	29,70	30,50	30,9	31,2	32,1	32,9	33,2
Системалы рәвештә физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүче халыкның өлеше, %	База сценарие буенча	38,2	38,9	39,3	41,2	42,4	43,5	44,0	45,0
Туристлык агымы күләме, мең кеше.	База сценарие буенча	0	0,300	0,450	0,570	0,680	0,770	0,890	0,950
ВТПда кече һәм урта бизнес өлеше, %	База сценарие буенча	35,10	36,20	38,80	41,00	41,9	43,8	44,7	49,2
Кече (микропредприятиеләр не дә кертеп) һәм урта предприятиеләр (гамәлдәге бәяләрдә) әйләнешенен үсеш темпы 2015 елга, %	База сценарие буенча	100	108	120	141	153	182	195	275

ББМРның бюджет тәмин ителеше

Күрсәткеч исеме (аталышы)	Еллап								
	2015	2016	2017	2018	2020	2021	2024	2025	2030
Салым һәм салым булмаган керемнәр, млн. сум.	175,08	165,4	169,7	171,2	188,02	194,9	217,451	225,61	272,326
Коэффициент, %	0,03689	0,03322	0,032	0,03072	0,0307	0,0307	0,03072	0,0307	0,03072
Коэффициент, %	152,3	143,898	147,6	148,944	163,57	169,56	189,182	196,28	236,924
Салым	111,8	105,36	108,1	109,054	119,77	124,15	138,516	143,71	173,472

керемнэре, млн. сум:									
НДФЛ	22,8	21,502	22,06	22,256	24,442	25,337	28,2686	29,329	35,4024
салым булмаган керемнэр	4,2	3,87036	3,971	4,00608	4,3996	4,5606	5,08835	5,2793	6,37243